A

DESCRIPTIVE CATALOGUE

OF

SANSKRIT MANUSCRIPTS

IN THE LIBRARY OF THE

CALCUTTA SANSKRIT COLLEGE.

Prepared under the orders of the Government of Bengal,

BY

HṚĪSHIKEṢA ŚĀSTRĪ,
SECOND GRAMMAR PANDIT, SANSKRIT COLLEGIATE SCHOOL,

AND

ŚIVA CHANDRA GUI, M.A., B.L.,
LATE PROFESSOR, SANSKRIT COLLEGE.

VOLUME X. MEDICINE MANUSCRIPTS.

CALCUTTA:
PRINTED BY J. N. BANERJEE & SON, BANERJEE PRESS
119, BOYTAKKHANA ROAD.

1906.

वैद्यशास्त्राणां सूचिपत्रम् ।

VAIDYA SĀSTRAM.

No. 1. **अजीर्णमञ्जरी ।** Ajīrṇamañjarī. Substance, country-made colourless paper, 10 × 4 inches. Folia, 3. Lines, 10 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, old. Verse. Generally correct. Complete.

A little work treating of indigestion, entitled Ajīrṇamañjarī, by Kāsirāja. For another MS. see Bik. No. 1373, where it has been described as anonymous. This work is to be differentiated from the work of the same name described in Dr. Mitra's No. 2683.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ।

यो रावणं रणमुखे भुवनैक भारं
हत्वा चकार जगतः परमोपकारम् ।
यं ब्रह्मचाभिदधिरे परतोऽपि पारं
तं नौमि मैथिलसुताहृदयैकहारम् ॥
नारीकेलफलेषु तण्डुलमथ चीरं रसाले हितं
जम्बीरोत्थरसोघृते समुचितस्सर्पिस्तु मोचाफले ।
गोधूमेषु च कर्कटी हिततमा मांसात्यये काञ्जिकं
नारङ्गे गुडभक्षणं च कथितं पिण्डालुके कोद्रवः ॥

End. विश्वौषधमपिलीवण सैन्धवधान्यक हिङ्गुरजनीभिः ।
करकाजाति युताभिर्गदितो मुनिभिस्तु वैश्ववारोऽयम् ।
अथाद्यपदाश्रयतस्तु सर्व्वाण्यर्व्वाणि पद्यान्यनवद्यविद्यः ।
श्रीकाशिराजः कृतये शिशूनामाशीर्वचोभिर्विचितैरभाणीत् ॥
तत्तन्महाजीर्णविनाशनैकोजीयाच्चिराया स्ततमञ्जरीयम् ।
सत् षट् पदानन्दमयीमसन्नो सुधा इवैषामपि धारयन्ति ॥

Colophon. इत्यजीर्णमञ्जरी ॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् श्रीकाशिराज विरचितोऽजीर्णमञ्जरी नाम कश्चित् वैद्यग्रन्थो वर्त्तते ।

No. 2. अत्रिसंहिता। Atrisaṁhitā. Substance, country-made white paper, 10 × 4 inches. Folia, 220, (of which foll. 1–5 are wanting). Lines, 8 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1882. Appearance, not old, but slightly worm-eaten in parts. Verse. Not correct. Incomplete.

An original work on Hindu Medical Science including medicine, anatomy, etc., entitled Atrisaṁhitā, by Maharṣi Atri. The work should be more properly called Ātreyasaṁhitā. See I. O. Cat, No. 2648 and Dr. Mitras No. 2633.

Beginning. नास्ति।

End.

यथासिंहो मृगाणाञ्च यथा गंती भुजङ्गमे।
दिवानाथ यथा प्रभुस्तथात्रेयोऽस्ति वैद्यके॥
तस्माद् यत्नेन सद्वैद्यैः सादरात्सुमानधैः।
अर्चनीयोऽनुमन्तव्यो दास्यति सुखसत्पदः॥

Colophon. इति आत्रेय महर्षिभाषिते हारीतोत्तरे शारीराध्यायः समाप्तः॥ शुभमस्तु संख्या॥ श्री॥ संवत् १८८२ प्रथमश्रावणवदी १४ मन्दवासरे ग्रन्थ समाप्तिः॥ राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् अत्रिसंहिता नामायुर्व्वेदीयो मूलनिबन्धो वर्त्तते।

No. 3. अष्टाङ्गहृदयम्। Aṣṭāṅgahṛidayam. Substance, foolscap paper, 16 × 5 inches. Folia, 311 (of which fol. 310 is wanting). Lines, 7 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not old. Verse. Not correct. Incomplete.

A voluminous work treating of eight prominent branches of Medical Science, or Āyurveda, such as, (1) Sūtrasthāna, (2) Śarīra (anatomy), (3) Nidāna (causes of diseases), (4) Cikitsā (treatment), (5) Kalpasthāna, (6) Kumārabhṛitya (treatment of children), (7) Uttarasthāna, (8) Vājīkaraṇa, entitled Aṣṭāṅgahṛidayam, by Vāgbhaṭācāryya, son of Siṁha Gupta. This is a famous work and has been published in several parts of the country, such as Bombay, Calcutta, Benares, etc. For a fuller description see Oxford Cat. Nos. 741, 742.

Beginning. श्रीश्रीराधावल्लभः। धन्वन्तरये नमः।

रागादि रोगान् सततानुषक्ता-
नशेषकाय प्रसृतानशेषान्।
औत्सुक्यमोहारतिदान् जघान
योऽपूर्व्ववैद्याय नमोऽस्तु तस्मै ॥ १ ॥

अथात आयुःकामीयमध्यायं व्याख्यास्यामः। इतिहस्माहुरात्रेयादयो महर्षयः।

आयुःकामयमानेन धर्म्मार्थसुखसाधनम्।
आयुर्व्वेदोपदेशेषु विधेयः परमादरः॥
ब्रह्मा स्मृत्वायुषो वेदं प्रजापतिमजिग्रहत्।
सोऽश्विनौ तौ सहस्राक्षं सोऽत्रिपुत्रादिकान् मुनीन्॥
तेऽग्निवेशादिकांस्ते तु पृथक् तन्त्राणि तेनिरे।
तेभ्योऽति विप्रकीर्णेभ्यः प्रायः सारतरोच्चयः॥
क्रियतेऽष्टाङ्गहृदयं नातिसंक्षिप्तविस्तृतम्।

End. नास्ति।

Colophon. इति श्रीसिंहगुप्तसूनोर्वाग्भटविरचितायां अष्टाङ्गसंहितायामुत्तरतन्त्रं समाप्तम्।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् श्रीवाग्भटभट्टाचार्य्यविरचितस्य अष्टाङ्गहृदयाभिधेयस्य वैद्यग्रन्थस्य प्रथमसप्ताङ्गानि सम्पूर्णानि, अष्टमन्तु वाजीकरणमसम्पूर्णं वर्त्तते।

No. 4. **अष्टाङ्गहृदयटीका (सर्व्वाङ्गसुन्दराख्या)।** Aṣṭāṅgahṛidayaṭīkā (Sarvāṅgasundarākhyā). Substance, country-made yellow paper, 18 × 6 inches. Folia, 169. Lines, 8–10 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not fresh. Prose. Not correct. Incomplete.

A commentary on Aṣṭāṅgahṛidayam, entitled Sarvāṅgasundara, by Aruṇa Datta, son of Mṛigāṅka Datta. See I. O. Cat. No. 2653.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः।

दोष्णा यस्येन्द्रनीलोपलशकलरुचां नीलया नीलिताभा।
लक्ष्मीस्तनप्रभाभिस्तत् कनकरुचिभिर्यापयन्तीरोमाञ्चिताङ्गी॥

कालीन्द्याः शङ्कमानः स्फुरदधरपुटश्चक्रपाणिः किलाभू-
द्भूलीकस्यापि नित्यं स भवतु भवतां भूतये पद्मनाभः।
कोमत्सरोऽस्ति लोकेऽस्मिन् विद्वान् कश्चिच्चिकीर्षति।
किन्तु कश्चिद्भवेत् साधुस्ततोऽयं मत्परिश्रमः॥
श्रीमन्मृगाङ्कतनयटीकामष्टाङ्गहृदयस्य कुरुते सम्यग्दृष्टिपदार्थबोधाय। इह
हि शास्त्रारम्भे शास्त्रपरिसमाप्त्यर्थं सर्व्वएव सभाभूषणभूता निखिलजन्मनि
तत्रप्रमादसन्देहादविरहितः वचनतन्त्रनचर्च्चितः प्रबन्धः प्रबन्धविरचनप्रवरा
इष्टदेवता नमस्कारं तन्त्रकाराविदधुः। तदयमपि तन्त्रकारोभीष्टदेवता-
नमस्कारपुरःसरं तन्त्रमारिप्सुरिदमाह।

End. नास्ति।

Colophon. इति श्रीमृगाङ्कदत्तपुत्र श्रीमदरुणदत्तविरचितायामष्टाङ्गहृदयटीकायां सर्व्वाङ्गसुन्दराख्यायां सूत्रस्थाने क्षाराग्निकर्म्मविधिस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः। समाप्तं सूत्रस्थानमिति।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् श्रीमदरुणदत्तविरचिता सर्व्वार्थसुन्दराख्याष्टाङ्गहृदयटीकाऽसम्पूर्णा वर्त्तते।

No. 5. अष्टाङ्गहृदयसंहिता सूत्रस्थानम्। Aṣṭāṅgahṛidayasaṁhitā sūtrasthānam. Substance, country-made yellow paper, 18 × 6 inches. Folia, 41. Lines 10–12 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not fresh. Verse Not correct. Incomplete.

This codex contains Sūtrasthāna only of the Aṣṭāṅgahṛidaya, noticed in No. 3.

विवरणमुक्तपूर्व्वम्।

No. 6. अष्टाङ्गहृदयसंहिता निदानस्थानम्। Aṣṭāṅgahṛidayasaṁhitā Nidānasthānam. Substance, country-made yellow paper, 18 × 6 inches. Folia, 21. Lines, 7–10 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not fresh. Verse. Not correct. Incomplete.

This codex contains Nidānasthāna only of the Aṣṭāṅgahṛidayam, noticed in No. 3.

विवरणन्तूक्तपूर्व्वम् ।

No. 7. आयुर्व्वेदपरिभाषा । Āyurvedaparibhāṣā. Substance, foolscap paper, 15 × 5 inches. Folia, 11. Lines, 8–9 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, old, slightly torn in parts, having blackish spots throughout. Prose and verse. Not correct. Incomplete.

A small treatise on technical words used in Āyurveda. Anonymous ; not given in Cat. Cat.

Beginning. ओं नमः शिवाय ॥

जयति गगनैकदीपः प्राचीवदनैकदर्पणस्तपनः ।
उदयाचलैकतिलकं त्रिभुवनमुकुटैकमाणिक्यं ॥
अव्यक्तानुक्तलेशोक्त सन्दिग्धार्थप्रकाशिका: ।
परिभाषा प्रवक्ष्यन्ते दीपभूताः सुनिश्चिताः ॥

तथावक्तं यथा । विदारीगन्धादि साधितेन तैलेनानुवासयेदित्यत्र क्वाथकल्कौ गोक्तौ ॥

End.

षट्पली तु भवेत् श्रेष्ठा मध्यमा द्विपली भवेत् ।
कर्षोयसीत्वर्द्धपला त्रिधामात्रानुवासने ॥
कराङ्गुली पर्व्वयुग्मं द्रव्यमध्ये निमज्जयेत् ।
तन्नग्रो यावदुत्तिष्ठेत् द्रवस्तिन्दुसंज्ञकम् ॥

Colophon. इत्यायुर्व्वेदपरिभाषा समाप्ता: ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् आयुर्व्वेदपरिभाषानाम कश्चित् क्षुद्रो निबन्धो वर्त्तते ।

No. 8. आयुर्व्वेदप्रकाशः (पाकावली) । Āyurvedaprakāśaḥ (Pākāvalī). Substance, country-made white paper, 14 × 5 inches. Folia, 23. Lines, 7–12 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1850. Appearance, old, and slightly torn in parts. Verse. Generally correct. Complete.

A small treatise treating of the Āyurvedic method of preparing medicines by boiling vegetables and iron etc., according to the process described in the śāstras, entitled Pākāvalī. From the colophon the work appears to be a chapter of a big work under the name of Āyurvedaprakāśa, by an Upādhyāya belonging to the Sārasvata family of a Brāhmaṇas dwelling in the Saurāṣṭra. See I. O. Cat., Nos. 2696 and 2697, where the author's name has been given as Mādhava.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः।

अथ पाकावलिं वच्मि कटुतिक्तादिभिषजैः।
चिचिकित्सावतां नृणां राजसानां हिताय वै॥
•चिकित्सायां इयं सारं पाकविद्यारसाधनं।
पाकीवलिहभेदः स्यात् योऽस्तुः स पुनः परः॥

अथ शिक्षा।

काष्ठौषध्यः पृथक्पेष्याः सुगन्धादि पृथक् पृथक्।
संपिष्यवस्त्रसंपुटमुभयं स्थापयेद्भिषक्॥
द्राक्षाफल श्रीबादाम प्रभृतिच + + + तु।
न तत् पेष्यं भिषग्वर्य्यैः किन्तु भूरि विखण्डयेत॥

End. रेतः चौषमर्लं करोति मदनीन्मादेन मन्दानलं।
शुक्रान्तर्व्रणस्य रोग शमनं पुष्टिप्रदं कामिनाम्॥
यातीन्द्रं च पराक्रमेण तुरगं वेगेन तारापतिं।
कान्त्या च द्विरदं बलेन शिखिनं नादेन बुद्ध्या बुधं॥
नासत्यावधरी करोति वपुषा लावण्यलक्ष्मी सुधा
श्रीकामेश्वरसेवया गतवया अभ्येति पुनश्रियं॥

इति महाकामेश्वरमोदकः। एतस्य तुरुष्का सुफर इति संज्ञां वदन्ति।

Colophon. इति श्रीसौराष्ट्रदेशोद्भव सारस्वतकुलावतंस उपाध्याय विरचिते आयुर्वेद प्रकाशोक्त पाकावली नामाध्यायः समाप्तः॥ संवत्॥ १८५०। रामः॥

विवरणम्—श्रीसौराष्ट्रदेशोद्भव सारस्वतकुलावतंस उपाध्यायविरचित पाकावलीनाम निबन्धोऽयम वर्त्तते।

———

No. 9. **आयुर्व्वेदरसायनम् ।** Āyurvedarasāyanam. Substance, country-made white paper, 12 × 4 inches. Folia, 140. Lines, 9 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, worn out, and slightly worm-eaten throughout. Prose. Not correct. Incomplete.

A commentary on the Aṣṭāṅgahṛidaya, entitled Āyurveda-rasāyanam, by Hemādri, the author of Caturvarga Cintāmaṇi. See W. P. 280. See also I. O. Cat. No. 2656, the MS. described there contains the commentary on the Sūtrasthāna.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः । अविघ्नमस्तु ।

पृष्ठे कूर्म्मतया चतुर्भुजतया दोर्भ्यां जगौ मन्दरं ।
बद्धा क्षीरसमुद्रमौषधमृतं निर्मथ्य निष्पादिते-
रानीतैरमृतैर्भिषक्कमतया योषितया पायिते-
देवानामजरामरत्वमकरोत्तस्मै नमो विष्णवे ॥
हेमाद्रिणा चतुर्व्वर्ग चिन्तामणि विधायिना ।
तदुक्तव्रतदानादि सिद्ध्यङ्गारोग्यसिद्धये ॥
क्रियतेऽष्टाङ्गहृदयस्यायुर्व्वेदस्य संग्रहः ।
टीका चरकहारीत सुश्रुतादि मतानुगा ॥
चरके हरिचन्द्राद्यैः सुश्रुते जेज्जटादिभिः ।
टीकाकारैर्विनिर्णीतमिह हेमाद्रिणोदितम् ॥

End. नास्ति ।

Colophon. इति हेमाद्रिटीकायामायुर्व्वेदरसायने द्रव्यादीनां प्रकरणं सामस्तेन निरूपितम् ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् आयुर्व्वेदरसायनं नाम अष्टाङ्गहृदयटीका श्रीहेमाद्रिविरचिता वर्त्तते ।

No. 10. **कालज्ञानम् ।** Kālajñānam. Substance, country-made colourless paper, 10 × 4 inches. Folia, 25. Lines, 8 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1849. Appearance, very old. Verse. Generally correct. Complete.

A treatise on the Āyurveda imparting a foreknowledge of death from the circumstances of diseases, and prescribing also medicines

for them, entitled Kālajñānam by Śambhunātha. See L. 2648 where it has been described as anonymous. See also I. O. Cat. No. 2715.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः।

कालज्ञानं कलायुक्तं शम्भुनाथेन भाषितं।
येन षण्मासतः पूर्व्वं ज्ञायते मृत्यु रोगिणां॥
कालः सृजति भूतानि कालः संहरति प्रजाः।
कालः सुप्तेऽपि जागर्त्ति कालो हि दुरतिक्रमः॥
काले देवाः विनश्यन्ति काले च सुरपन्नगाः।
नरेन्द्राः सर्व्वजीवाश्च सर्व्वः काले विनश्यति॥

End. निम्बो वातोहरः कलौ शाखाप्रशाखाकुलः
पित्तघ्नः कफनाशनं क्रमिहरो दुर्गन्ध निर्नाशनः।
कुष्ठव्याधिहरो विषव्रणहरो द्राक् पाचनः शोधनः
बालानां हितकारको विजयते निम्बाय तस्मै नमः॥ ६५॥
वायकोहरण हार कलियुगमे कल्पवृच्छ है
शाखावडो शाखाकरो व्यासपित्तनो हरहार
कफनाशक क्रमि दुर्गन्धकोनाश सुगन्धताव्यापड्।
कोढ़ व्याधिनेहरै सर्पकेड़ विष दूरकरइ
फोड़ाफुणसी दूरकरै पाचनहोई देहशोधनहोई॥
बालकमे हितकारी सोनिम्ब जयवर्त्तो
इसो निंबसाचात् कल्पतरुवृक्षतिणने नमस्कार होज्याः॥ ६५॥

Colophon. इति श्रीकालज्ञाने ज्वरचिकित्सा समुद्देशः समाप्तः॥ संवत् १८४९ कार्त्तिक कृष्ण॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् कालज्ञानं नाम श्रीशम्भुनाथ विरचितः कश्चिदायुर्व्वेद निबन्धो वर्त्तते। विवरणमनुक्तपूर्व्वम्।

No. 11. कालज्ञानम्। Kālajñānam. Substance, country-made yellow paper, 10 × 4 inches. Folia, 16 (of which foll. seven is wanting). Lines, 8-10 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1722. Appearance, old. Verse. Generally correct. Complete.

Already noticed in the preceding number (10).

विवरणमनूक्तपूर्व्वम् ।

No. 12. कुसुमावलीसहित सिद्धयोगः । Kusumāvalīsahita Siddhayogaḥ. Substance, country-made white paper, 16 × 6 inches. Folia, 47. Lines, 13–14 in a page. Character, Nāgara. Date, ?. Appearance, old, and slightly worm-eaten in parts. Prose and verse. Generally correct. Incomplete.

This codex contains the text of Siddhayoga, an Āyurvedic compilation in verse by Vṛindakaṇṭha together with a commentary entitled Kusumāvalī by Śṛīkaṇṭha. For the Siddhayoga see I. O. Cat. No. 2672.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः । अथ कुसुमावली लिख्यते ।

मौलौस्वर्गसरङ्गिणी विजयते चन्द्राङ्कचूड़ामणिः ।
कन्दर्पोन्मथनाय नेवदहने निर्व्यातिताय क्षमात् ॥
मग्नस्यात् सुफलीङ्गमैः फलभृतां भर्त्तुर्जटा शेखरी ।
भूतस्योद्गतपुण्डरीकमुकुल सविभ्रमं बिभ्रती ॥ १ ॥
मौलिधुनमदमराणां मरकतरुचिसंक्रान्ताः ।
दूर्व्वातखण्डलाभाः पादनखाऽपि तु भारत्याः ॥ २ ॥
चिरा कतिपय टीका विटपिभ्योवाख्य प्रसूतमली ।
क्रियते श्रीकण्ठेन व्याख्या कुसुमावली गुम्फः ॥ ३ ॥

अत पृथुतरनिसर्गदुर्व्वोध निर्व्विरोध विश्वजनीन गीयमान मानवायुर्व्वेद तत्व-मधु मधुपमति प्रसरासंरम्भ पूर्व्वकमथ भुजङ्गमोद्गीर्णमद गरलगरिमा गारु-ड़िक आगरुक चिकित्सितविधिजनित जनस्तवस्तावकमुखरित दिङ्मुख-कन्दरी वृन्दकण्ठः सिंसुश्रीरं कामदं कारुण्यात् प्रकामदुःख दुर्लभ्य संहिता-निवद्ध योगविग्रह संग्रहं चिकीर्षुरन्तराय निरासार्थं श्रेष्टदेवता ध्यानमायुर्व्वेद प्रणेत मुनिः प्रणतिञ्च प्रणीतवान् ।

ध्यात्वाशिवं परमतत्त्व विचारविज्ञ
मध्यक्षोमभिष्टफलदां सगर्व्व गणेशी ।
धन्वन्तरीं सुनिवरं मुनि सुश्रुतादी-
नात्रेयसुधतपसं मनसा प्रणम्य (१) ॥

End. नास्ति।

Colophon. इति दाहाधिकार:।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् हन्दकण्ठप्रणीत: सिद्धयोगाख्यायुर्व्वेदिक: संग्रहनिबन्धविशेष:, श्रीकण्ठविरचिता कुसुमावली नामधेया तस्य टीका च वर्त्तते।

No. 13. गजायुर्व्वेद:। Gajāyurvedaḥ. Substance, country-made white paper, 12 × 5 inches. Folia, 66. Lines, 2–8 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1943. Appearance, fresh, but slightly worm-eaten in parts. Verse. Not correct. Complete (as regards the first half of the work).

An original work treating of the method as to how elephants are to be fed and broken, entitled Gajāyurveda. The codex under notice contains only the first half of the work. Gajāyurveda of Pālakākhya has been printed in Poona, 1894.

Beginning. श्रीगणेशाय नम: पालकाप्याय।

प्रत्यूहव्यूह विच्छेद कारणं गणनायक:।
जयति स्थिरसंप्रीतिर्गजभक्तनिदर्शन॥
आमोदश्च प्रमोदश्च सुमुखो दुर्म्मुखस्तदा।
अविघ्नविघ्नकर्त्ता च हेरम्बो गणनायक:॥
लम्बोदरो गजमुखो धूम्रकेतुर्गजानन:।
सर्व्वकार्य्येषु हेरम्ब नामान्येतानि संस्मरेत्॥

अथ वनानुचरितमध्यायं व्याख्यास्याम:।

अङ्गानामधिप: श्रेष्ठ: श्रीमानिन्दुसमद्युति:।
वेदवेदाङ्गतत्वज्ञ सर्व्वशास्त्र विशारद:॥
येनेयं पृथिवी सर्व्वा सशैलवनकानना।
चतु: सागर पर्य्यन्ता भुक्तात्वमिततेजसा॥

End. क्षिप्रं प्रमुच्यते रोगाद वारणोनात्र संशय:।
अत ऊर्द्ध्वं प्रवक्ष्यामि रक्षाकर्म्मविधिं च ते॥ ११॥
श्वेता प्रतिश्चिराचैव श्वेतामपिवचां तथा।
दन्ती निम्बश्चीरैषी भल्लेषाणैन मन्त्रवित्॥

धृतिः स्मृतिश्च मेधा च रक्षः शौचत्वमेव च ।
शालाहारिस्तथासम्भे शय्यासभ्ये तथैव च ॥
आरोग्यकरणी नित्यं सुविर्देया हितार्थिना ।
सततं च प्रकुर्व्वीत शान्तिस्वस्त्ययनानि च ॥
गुणा ये कीर्त्तिता भृता तांस्त्वेव च लक्षयेत् ।
पाकलेषु यथोद्दिष्टं भेषजं यत् क्रियाविधौ ॥
तत् सर्व्वं यत्नतः कुर्य्यात् एवं रोग्यं प्रमुच्यते ।
सर्व्वेष्वेव तु रोगेषु नित्यं शान्तिं प्रयोजयेत् ।

Colophon. इति श्रीपालकाख्ये महाप्रवचनेऽश्वायुर्व्वेद महारोगस्थाने शान्तिरक्षानामध्यायो विंशः समाप्तः। श्रीसम्वत् १९४१ अत्र पूर्व्वार्द्धं प्रथमस्थानात्मकं समाप्तं । उत्तरार्द्धं नोपलब्धं । कार्त्तिक कृष्ण ११ ।

विवरणम्—गजायुर्व्वेदो नाम गजपालनपोषणविषयकं शास्त्रम्। पुस्तकेऽस्मिन् तस्य पूर्व्वार्द्धमात्रं वर्त्तते ।

No. 14. चन्द्रार्कतारकम् । Candrārkatārakam. Substance, country-made colourless paper, 15 × 7 inches. Folia, 37. Lines, 5–16 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, worn out, writing injured in most parts. Verse. Generally correct. Complete.

An Āyurvedic compilation prescribing Muṣṭiyogas for the enhancement of health, entitled Candrārkatārakam. Anonymous. Not given in Cat. Cat.

Beginning. श्रीश्रीगणेशाय नमः ।

कुष्ठं प्रायशि + + संशयः शैलोदकं हि प्रत्यहि
पिबेच्चुलकमध्ये + रामासात्कल्पिता + + ।
घृतभूतस्यमासैकं शिलोदकेन मर्दयेत् ।
नष्ट पिष्टं भूतं यावद् गलीभूतं तु धारयेत् ॥

End. कुष्ठं दादमरावेश महाव्याधिं विनाशयेत् ।
जीर्यर्थसहस्राणि अजीवाजनजीवनः ।
सुभगोदर्शनीयश्च रूपकेशो + + + ॥
श्रीरामः

Colophon. इति श्रीचन्द्रार्कतारकं सम्पूर्णम् ।

विवरणम्—चन्द्रार्कतारकं नाम कश्चिदायुर्व्वेदिकः संग्रहनिबन्धः पुस्तकेऽस्मिन् वर्त्तते ।

No. 15. चक्रदत्तः । Cakradattaḥ. Substance, country-made white paper, 15 × 6 inches. Folia, 172. Lines, 4–11 in a page. Character, Bengali. Date, Saṁvat 1884. Appearance, almost fresh. Verse. Not correct. Complete.

A famous Āyurvedic compilation under the name of Cakradatta or Cikitsāsaṅgraha, by Cakrapāṇi Datta, son of Nārāyaṇa Datta, a physician in the court of the King of Gauḍa. This work has been published with a Bengali translation in Calcutta by Benimādhava De & Co.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ।

गुणत्रयविभेदेन मूर्त्तित्रयमुपेयुषे ।
त्रयीभुवे त्रिनेत्राय त्रिलोकीपतये नमः ॥
नानायुर्व्वेदविख्यात सद्योगैश्चक्रपाणिना ।
क्रियते संग्रहो गूढवाक्यबोधक वाक्यवान् ॥
रोगमादौ परीक्षेत ततोऽनन्तरमौषधम् ।
ततः कर्म्मभिषक् पश्चात् ज्ञानपूर्व्वं समाचरेत् ॥
नवज्वरे दिवास्वप्नस्नानाभ्यङ्गान्न मैथुनम् ।
क्रोधप्रवातव्यायामकषायांश्च विवर्ज्जयेत् ॥
ज्वरे लङ्घनमेवादावुपदिष्टमृते ज्वरात् ।
क्षयानिल भयक्रोध कामशोक श्रमोद्भवात् ॥
आमाशयस्थो हत्वाग्निं सामो मार्गान् पिधापयन् ।
विदधाति ज्वरं दोषस्तस्माल्लङ्घनमाचरेत् ॥

End. इत्युक्तमृतुसात्म्यं यच्चेष्टाहारव्यपाश्रयं ।
उपशेते सदौचित्यादोकसात्म्यं तदुच्यते ॥
देशानामामयानाञ्च विपरीतं गुणं गुणैः ।
सात्म्यमिच्छन्ति सात्म्यज्ञाश्चेष्टितं चाद्यमेव च ।
तच्चनित्यं प्रयुञ्जीत स्वास्थं येनानुवर्त्तते ॥

अजातानां विकाराणामनुत्पत्तिकरश्च यत् ।
नागरी नागरस्येव रथस्येव रथी सदा ।
स्वशरीरस्य मेधावी कृत्येष्ववहितो भवेत् ।

इति सुस्थाधिकारः ।

Colophon. गौड़ाधिनाथरसवत्यधिकारि पात्रनारायणस्य तनयः सुनयोऽन्तरङ्गात् । भानोरनुप्रथितलोध्रवली कुलीनः श्रीचक्रपाणिरिह कर्त्तृपदाधिकारी ॥*

इति चक्रदत्तनामायं ग्रन्थः समाप्तः । शुभमस्तु । सम्वत् १८८४ इति कार्त्तिक-कृष्णपक्ष तिथि वासरे शुक्रवारः ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् श्रीचक्रपाणिदत्तकृत चक्रदत्ताभिधः सुप्रसिद्धायुर्व्वेदिकः संग्रहनिबन्धो वर्त्तते ।

No. 16. **द्रव्यगुणसंग्रहटीका ।** Dravyaguṇasaṅgrahaṭīkā. Substance, foolscap paper, 16 × 4 inches. Folia, 56. Lines, 7 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not fresh. Prose. Not correct. Incomplete.

A commentary on the Dravyaguṇasaṁgraha of Cakradatta by Śivadāsa, son of Ananta Sen. See Dr. Mitra's No. 2932.

Beginning. नमो गणेशाय ॥

दशाननादि तिमिरपरिभूतमिदं जगत् ।
प्रससाद यतस्तस्मै कस्मैचिन्महसे नमः ॥
काणादसांख्यायुर्व्वेद तन्त्राणां पारदृश्वनः ।
तातस्यानन्तसेनस्य वन्दे चरणपङ्कजम् ॥
महदादि नियोऽयं (?) यस्याः प्रादुरभूत् किल ।
सतीं गुणमयीं भक्त्या भैरवीं जननीं भजे ॥

---

* The book published by Beni Madhava De & Co. contains the following additional Śloka after this.

यः सिद्धयोगलिखिताधिक सिद्धयोगानत्रैव निक्षिपति केवलमुद्धरेद्वा ।
भट्टत्रय त्रिपदवेदविदाजनेन दत्तः पतेत् सपदि मूर्द्धनि तस्य शापः ॥

रचितश्चक्रदत्तेन योद्रव्य गुणसंग्रहः ।
श्रीमता शिवदासेन तस्य व्याख्या विधीयते ॥
नोक्तश्चक्रेण ये द्रव्यगुणा विस्तरभीरुणा ।
तेऽपि प्रसङ्गतो लेख्याः शिष्य व्युत्पत्तये मया ॥

End. नास्ति ।

Colophon. नास्ति ।

विवरणम्—चक्रदत्तप्रणीत द्रव्यगुणसंग्रह टीका रूपोऽयं निबन्धः श्रीशिवदासकृतः ।

No. 17. **चरकचिकित्सितस्थानं** । Carakacikitsitasthānaṁ. Substance, country-made yellow paper, 18 × 6 inches. Folia, 126. Lines, 4-11 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, old. Verse. Not correct. Incomplete.

This codex contains the Cikitsitasthāna, a portion of the Carakasaṁhitā. Incomplete.

पुस्तकेऽस्मिन् चरकसंहितायाश्चिकित्सितस्थानमसम्पूर्णं वर्त्तते ।

No. 18. **चरकसंहिता** । Carakasaṁhitā. Substance, foolscap paper, 16 × 5 inches. Folia, 254. Lines, 2-7 in a page. Character, Bengali and Nāgara in parts. Date, ? Appearance, partly fresh and partly old. Verse. Not correct. Incomplete.

This codex contains portions of the Carakasaṁhitā sūtras, viz., Śarīrasthāna, Śastrādhyāya, Bājikaraṇa, and Cikitsitasthāna. Some of these complete while the others are Incomplete.

पुस्तकेऽस्मिन् चरकसंहितायाः शरीरस्थानादयः कतिपरिच्छेदा वर्त्तन्ते । तत्र केचित् सम्पूर्णा, अन्ये च खण्डिताः सन्ति ।

No. 19. चरकनिदानस्थानम् । Carakanidānasthānam. Substance, country-made white paper, 18 × 6¼ inches. Folia, 171. Lines, 10 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, almost fresh. Verse and prose. Not correct. Complete.

This codex contains the Nidānasthāna of the Carakasaṁhitā.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ॥

अथातो ज्वरनिदानं व्याख्यास्यामः ॥ इति हस्माह भगवानात्रेयः । इह खलु हेतुर्निमित्तमायतनं कर्त्ताकारणं प्रत्ययः समुत्थानं निदानमित्यनर्थान्तरम् तत्त्रिविधमसात्म्येन्द्रियार्थसंयोगः प्रज्ञापराधः परिणामश्चेत्येतत्त्रिविधा व्याधयः द्विविधाश्चापरे राजसतामसाश्च । तत्र व्याधि रामयोऽगदआतंको यक्ष्मा ज्वरो विकारो रोग इत्यनर्थान्तरम् ।

End. तानि च प्रकरणानि प्रकरणेनोपदिश्यन्ते तन्त्रेण । तन्त्रमष्टौ स्थानानि । तद्यथा श्लोकनिदान विमान शरीरेन्द्रिय चिकित्सितकल्प सिद्धिस्थानानि । तत्र त्रिंशदध्यायं श्लोकस्थानं अष्टाध्यायकानि निदानविमानशरीरस्थानानि द्वादशकमिन्द्रियाणाम् । त्रिंशकं चिकित्सितानां । द्वादशके कल्पसिद्धिस्थाने भवतः । भवति चात्र

द्वे त्रिंशके द्वादशकं त्रयञ्च
त्रीण्यष्टकान्येषु समाप्तिरुक्ता ।
श्लोकौषधारिष्ट विकल्पसिद्धि
निदानमानाश्रय संज्ञिकेषु ॥
स्वे स्वे स्थाने यथास्वञ्च स्थानार्थमुपदिश्यते ।
षड्‌विंशमध्यायशतं नूनमेकत्रमागतम् ॥
दीर्घंजीवोऽप्यपामार्गतण्डुलाख्यं वधादिको ।
षड्‌विरेकाश्रयश्चेति चतुष्को भेषजाश्रयः ।
मात्रा तस्या शितीयो च न वेगांन्धारयेत्तथा ।
इन्द्रियोऽपक्रमश्चेति चत्वारः स्वास्थ्यवृत्तिकाः ।
\+ + + + + + + + + + + + + + + +
ज्वराणां रक्तपित्तस्य गुल्मानां मेहकुष्ठयोः ।
शोषोन्मादनिदाने च स्यादपस्मारयेच्च यत् ॥
इत्यध्यायाष्टिकमिदं निदानस्थानमुच्यते ॥
\+ + + + + + + + + + + + + + + +

सप्तकस्याष्टकस्यैव परिप्रश्नः स निर्णयः ।
यथावाच्यं यदर्थञ्च षड्विधाश्चैक देशिकाः ।
अर्थे दशमहामूले सर्व्वमेतत् प्रकाशितम् ।
तथाच संग्रहस्यायं तन्त्रस्यास्यैव केवलः ।
यथा सुमनसां सूत्रं संग्रहार्थं विधीयते ।
संग्रहार्थं सुखार्थानामशेषाणां संग्रहकृतः ॥

Colophon. इति अग्निवेशकृततन्त्रे चरक प्रति संस्कृते इयत्ता बाधनाच्चे सर्व्वं सूत्रस्थानं समाप्यतेऽसूत्रस्थानं । मिकपिण्डिन श्लोक सहस्रत्रयम् षट् विंशत् तानि पञ्च विंशत्युत्तराणि ॥ ० ॥ ० ॥ अङ्कनापि ३६२५ ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् चरकसंहितायां निदानस्थानमात्रं विद्यते ।

No. 20. चरकनिदानस्थानम् । Carakanidānasthānam. Substance, country-made white paper, 18 × 7 inches. Folia, 15, Lines, 2–10 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not fresh. Verse and prose. Not correct. Incomplete.

This codex contains only a part, of the Nidānasthāna of the Carakasaṁhitā as noticed before.

विवरणमुक्तपूर्व्वम् ।

No. 21. चरकनिदानस्थानविमानाध्यायः । Carakanidānasthāna-vimānādhyāyaḥ. Substance, country-made white paper, 18 × 7 inches. Folia, 34. Lines, 7–10 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not fresh. Not correct. Complete (as regards the Vimānādhyāya.)

This codex contains only the Vimānādhyāya of the Nidānasthāna.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः । सिद्धिः श्रीमहागणपतिश्रीपुनर्व्वसुश्रीमदग्निवेशश्रीचरकाचार्य्येभ्यो नमः ॥ * ॥

अथातो रसविमानं व्याख्यास्यामः ॥ इति ह स्माह भगवानात्रेयः । इह खलु व्याधीनां निमित्तपूर्व्वरूपरूपोपशमसंख्याप्राधान्यविधिविकल्प बलकालविशेषाननुप्रविश्यानन्तरं दोषभेषजं देशकालबलशरीराहारसारसात्म्यसत्त्वप्रकृतिवयसां मानमवहितमनसा यथावत् ज्ञेयं भवति भिषजा । दोषादिमानज्ञानाय तत्त्वात् क्रियायाः न ह्यमानज्ञो भिषक् दोषादीनां व्याधिनिग्रह समर्थः तस्मात् दोषादि मानज्ञानार्थं विमानस्थानमुपदेक्ष्यामोऽग्निवेश ।

End.

बहुविधमिदमुक्तमर्थजातं
बहुविधवाक्य विचित्रमर्थजातम् ।
बहुविध शुभशब्द सन्धियुक्तं
बहुविवादनिनादं परेषाम् ॥
इमां मतिं बहुविध हेतुसंश्रया
विजज्ञिवान् परमतवादसूदनीम् ।
निर्व्वीयते परवचनावमर्द्दने
न शक्यते परवचनैश्च मर्द्दितुम् ॥
दोषादीनान्तु भावानां सर्व्वेषामेव हेतुमत् ।
मानात् समष्टिमानानि निरुक्तानि विभागशः ॥

Colophon. अग्निवेशकृते तन्त्रे चरक प्रतिसंस्कृते रोगभिषग्जातीयो विमानाध्यायः ॥ समाप्तोऽष्टमः ॥ समाप्तं विमानं स्थानम् ॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् चरकनिदानस्थानान्तर्गतविमानाध्यायमात्रं वर्त्तते ।

No. 22. चरकनिदानस्थानम् । Carakanidānasthānam. Substance, country-made white paper, 18 × 7 inches. Folia, 122 (of which foll. 1–15 are wanting). Lines, 4–10 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not fresh. Verse and prose. Not correct. Complete, excepting foll. 1–15.

Another copy of the work noticed in No. 20.

विवरणमनूक्तपूर्व्वम् ।

No. 23. योगाञ्जनम्। Yogāñjanam. Substance, country-made colourless paper, 10 × 4 inches. Folia, 27. Lines, 5–8 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1799. Appearance, very old, and worn out. Verse. Not correct. Complete.

A treatise on the Muṣṭiyogas which were generally prescribed in the vernacular, entitled Yogāñjana, by Vidyāpati Upādhyāya. Not given in Cat. Cat.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः।

सहस्रकरसंशोभि धनुर्वाणमभीष्टदम्।
कार्त्तवीर्य्यभुवं वन्दे रक्ताम्बरविभूषणम्॥
चिकित्सा ज्ञानतिमिरच्छन्ननेत्र प्रसादनम्।
भिषजां प्रीतये सूक्ष्मं सुयोगाञ्जनमुच्यते॥
ये प्राकृतैर्वैद्यवचोभिरुक्ता
योगाः सतां यत्र भवन्ति मान्याः।
प्राचां निबद्धाभि वचोभिरेव
विद्यापतिस्तान् वहुशोनुभूताम्॥

End.

मुखनासाकर्णनेत्रशिरो नारीपदेषु च।
योगा उक्ता क्रमेणात्र ह्यव्दीर्गन्त्यनाम्नना:॥
नयनसुखमनोमहोत्सवस्य प्रभवति नूतमदं मुनिप्रणीतम्।
अति सुगमस्तु सिद्धयोग-वाक्यं रचित मतोऽञ्जन मस्तु तुष्टे॥

Colophon. इति श्रीसदुपाध्याय विद्यापतिकृत चिकित्साञ्जनं समाप्तम्। शुभमस्तु संवत् १७९९ मार्गे शुद्धि शुक्लपक्षे शनिवासरे चतुर्थी उत्तराषाढ़ा नक्षत्रे वृद्धिनामयोगाः॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् विद्यापतिविरचितचिकित्साञ्जनाभिधमुष्टियोगविषयको निबन्धो वर्त्तते।

No. 24. चिकित्सारत्नसंग्रहः। Cikitsāratnasaṁgrahaḥ. Substance, foolscap paper, 18 × 5 inches. Folia, 140. Lines, 4–6 in a page. Character, Bengali. Date, 1234 Bengali era. Appearance, not fresh. Verse and prose. Not correct. Complete.

A collection from the best works on Cikitsāśāstra or Āyurveda, entitled Cikitsāratnasaṁgraha, by Jayarāma. No work under this name has been noticed in any Catalogue, but we find the name of Cikitsāratna by Jagannātha in a few of them, which appears, however to be a different work from this, for not only the names of these two works but the names of their authors too do not correspond.

Beginning. ओं नमो गणेशाय ॥

मत्वागणेशं सगणं दिनेशं
विभुं गिरीशं रमया च शेषम् ।
गौरीश्च वाणीं गुरुमच्युतनाथम्
जातः समारम्भक एव यत्नात् ॥ १ ॥
वन्देश्वरमुखं नवीनजलदश्यामं सुपीताम्बरं
कस्तूरीरसचर्चिताङ्गसकलं रम्यावतंसं मुदा ।
गोपीनां नयनोत्पलार्चिततनुं वंशीमुखां अर्पितम्
श्रीकृष्णं वनमालिनं शुभकरं श्रीवत्सलाञ्छितम् ॥ २ ॥
वन्दे सुवृन्दारक वृन्दवन्द्य-
मानन्दकन्दं चरणारविन्दम् ।
सानन्दमज्ञान महान्धकार
प्रध्वंसनादित्य वरं हि शम्भोः ॥
कषायाणां रसानाञ्च ग्रन्थानाहृत्य लिख्यते ।
समासाज्जय-रामेण चिकित्सासारसंग्रहः ॥
आयुर्वेदोपनयनाद्वैद्य द्विज इति स्मृतः ।
तस्मात् काषाय वसनमोत्तरीय सुसंवृतः ॥

End.

सर्षपतैल विमिश्री रविकर संशोधितस्तु मनाक्वान् ।
विषनिम्बाया: समभागी दुष्टव्रणनाशक: कथित: ॥
मानुषशिर: कपालतदस्थि प्राय (?)

Colophon. इति चिकित्सा रत्नसंग्रहनाम पुस्तकं समाप्तं सन १२३४ बारशचौत्रिश साल ११ पौष । लिखितं श्रीराम यादव कविराज: (?) ।
श्रीकृष्णचरणपल्लव दिया स्वमिरे समाप्त करिलाम पुथिपड धीरे धीरे ॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् जयरामकृत चिकित्सारत्न संग्रहाभिधो वैद्यक निबन्धो वर्त्तते ।

No. 25. चिकित्सारत्नावली। Cikitsāratnāvalī. Substance, country-made white paper, 18 × 7½ inches. Folia, 375. Lines, 7–10 in a page. Character, Bengali. Date, 1724. Appearance, very old, torn, having black water spots in most parts. Verse. Not correct. Complete.

A work on Hindu Medicine, entitled Cikitsāratnāvalī, by Kavicandra, son of Kavikarṇapura. Noticed in the Catalogue of the India Office Library, No. 2710, p. 958. But the codex under notice slightly differs from that of the India Office Library. For the Colophon after the Āsavādhikāra Gumphana in this codex indicates the end of the work, although a few verses relating to the purification of poison are added to it, while the codex in the India Office Library ends without any colophon. It ends with Viṣādhikāra Gumphana, which is not mentioned in ours, but instead of this we have a chapter just preceding the last under the name of Vṛiṣyādhikāra Gumphana.

Beginning. ओँ नमः शिवाय ॥ नमो गणेशाय। नमः श्रीगुरवे नमः ॥

श्रीमद्गुरोश्चरणपङ्कजं पांशुलिशम्
क्लेशैककोष बहुदोष विशोषबीजम्।
लोभात्परं परमपुण्य सहस्रलभ्यम्
अव्ययदं भुवनभीतिभिदं भजेऽहम् ॥
सम्यग्वेदविदोऽपि यत् कलयितुं नार्हन्ति योगीश्वराः
यत् पादाम्बुजमम्बुजोद्भवमुखा ध्यायन्ति जन्मावधि।
आस्ते यत् समवेत-मेतदखिलं ब्रह्माण्डभाण्डं ततम्
स्वान्ते तत् मम सन्ततं विजयतां कृष्णाभिधेयं महः ॥
आसीद् वैद्यविशारदः सुरधुनीतीरे सुधीरेश्वर
श्रीमद्-दत्तकुलाब्ज-भास्करवरो गाम्भीर्य्य-धैर्य्यान्वितः।
छिन्नोरस्फुट-पुण्डरीक-पटली-कर्पूरपूरस्फुरत्
कीर्त्तिः काव्यविचार-चारुचतुरो विद्या-विनोदाश्रयः ॥
तत् सूनुः कविकर्णपूर सुकृती नानागुणालङ्कृती
तस्मात् कविचन्द्रएष सुधियो वैद्यानिदं याचते।
नानातन्त्र कवीन्द्र संग्रहगणं सम्वीक्ष्य यल्लिख्यते
तच्चाद्यौ भवतां सतां मतिमतां धीरावधानच्छटा ॥

चिकित्सायां बृभत्सायामुन्मुका ये चिकित्सका: ।
संक्षेपेण कृते तेषां कृतिरेषा समीयता ॥

End.

तस्मादि सह्र मम वीक्षमानसानां
सम्प्रीति सन्तति कृते लिखितं यदेतत् ।
धीरा: क्षमध्वमति मूढसनेर्ममेदम्
चापल्यशून्य-सदनल्पविकल्पजल्पम् ॥

Colophon. इति श्रीवैद्यकविचन्द्र कृतायां चिकित्सारत्नावल्यां आसवाधिकार गुम्फनम् ॥
समाप्तेयं रत्नावली ।

विवरणम्—निबन्धोऽयं वैद्य-श्रीकविचन्द्रकृतचिकित्सा-रत्नावली-नामधेयचिकित्साविषयक: ।

No. 26. ज्वरपराजय: । Jvaraparājayaḥ. Substance, country-made colourless paper, 10 × 5 inches. Folia, 30 (of which fol. 1 is wanting as well as fol. 29). Lines, 12–14 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1662 (most probably this is the date of the original composition of the work.) Appearance, very old, and worn out. Verse. Not correct. Complete, (except the two folia as mentioned before).

A treatise on the treatment of fever, entitled Jvaraparājayaḥ, by Jayaratna.

Beginning. नास्ति ।

End.

चातुर्थ्ये सिन्धर्जुनपदकमलद्वन्द्वसेवानुनिष्ठा
विद्वन्द + + क्य सकलगुणिवरोऽयं स्तुतोऽभ्यर्थनायां ।
नानाभाव प्रवीणोजितकरणयी विश्वविस्तारिकीर्त्ति: ॥ २२
तस्याग्निशिष्यो जयरत्ननामा
सुनामिताऽनन्त-गुणी गुणोन्द्र: ।
दयानिधानं सुकवि: कलावान्
चर्मेष सवैद्य जय प्रथित: पृथिव्याम् ॥ २४
चपि बहुविधिवाद्यामनन्तस्य शिष्या
नृपति सदसिमान्या सत्कृता लोकपालै: ।
नयविनयविवेकानद्ध लोकातिरेका
गुरुचरण-सुभक्ता: स्वीय-कर्मानुरक्ता: ॥ २५

श्रीविक्रमदिरसषट्प्रमि सप्तमावी
चाप्रानमासि च तथात्वसिते च प्रतिमा
पश्चिमौ चिति सूनुवारे यथी
रचितीज्वरपराजयोंनाम तेन ॥ २६

Colophon. नास्ति ।

विवरणम्—श्रीजयरत्नविरचिता ज्वरपराजयाभिधोऽयं निबन्धः ज्वरचिकित्सा विषयकः ।

No. 27. टोडरानन्दायुर्व्वेदसौख्यम् । Ṭoḍarānandāyurvedasaukhyam. Substance, country-made white paper, 15×5 inches. Folia, 417. Lines, 7-10 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, almost fresh, but worm-eaten and torn in parts. Verse. Not correct. Incomplete.

A voluminous Āyurvedic work, entitled Ṭoḍarānandāyurveda-Saukhya complete in 91 chapters, by Mahārājādhirāja Ṭoḍaramalla, the famous finance minister in the Court of Akbar. See Weber, p. 289, and also the Nepal Catalogue by Mahāmahopādhyāya Hara-prasāda Śāstrī, p. 18. The codex contains from the beginning of the 16th chapter.

Beginning. ओं गणेशाय नमः ॥

पत्रं पुष्पं फलं नालं कन्दं संस्वेदजं तथा ।
शाकं षड़विधमुद्दिष्टं गुरुविद्याद्‌यथोत्तरम् ॥
प्रायः शाकानि सर्व्वाणि विष्टम्भीनि गुरुणि च ।
रूक्षाणि बहुवर्च्चांसि पुष्ट विन्मारुतानि च ॥
चञ्चुर्ण सर्व्वदोषघ्नी जीवन्ती मधुरा हिता ।
स्वादुपाकज निष्पन्दिविषघ्नं तन्दुलीयकम् ॥
लघुर्विपाके क्रमिहा मेधाग्नि-बलवर्द्धनः ।
सक्षारः सर्व्वदोषघ्नो वास्तुको रेचनः परः ॥

End. घृताभ्यति गुर्दैनैत्यौ पार्श्वस्थाङ्ग सन्निभा ।
फलवर्त्तिनीत्येषा फलवन्ति: प्रशस्यते ॥

इति फलवर्त्तिः ।

Colophon. इति श्रीमहाराजाधिराजश्रीटोडरमल्लविरचिते टोडरानन्दायुर्व्वेदसौख्ये निदानचिकित्साकथनं नामान्तिमोध्यायः ॥ छ ॥ रामसीता ॥ ॥ श्रीराम चन्द्राय नमः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् महाराजाधिराजश्रीटोडरमल्लविरचितटोडरानन्दसौख्याभिधायुर्व्वेदीयो निबन्धोऽसम्पूर्णो वर्त्तते ।

No. 28. टोडरानन्दायुर्व्वेदसौख्यम् । Ṭoḍarānandāyurvedasaukhyam. Substance, country-made white paper, 15 × 5 inches. Folia, 114 (of which foll. 1–13 are wanting). Lines, 9–10 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, fresh. Prose and verse. Not correct. Incomplete.

This codex contains a portion of the same work from the last part of the third chapter upto a large portion of the fifth.

पुस्तकेऽस्मिन्नुल्लिखित पुस्तकस्य तृतीयाध्याय शेषभागात् पञ्चमाध्यायस्य प्रथमांशो वर्त्तते ।

No. 29. टोडरानन्दायुर्व्वेदसौख्यम् । Ṭoḍarānandāyurvedasaukhyam. Substance, country-made white paper, 15 × 5 inches. Folia, 83. Lines, 8–9 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, almost fresh. Verse and prose. Not correct. Incomplete.

This codex contains only the twelfth chapter of the above mentioned work.

पुस्तकेऽस्मिन्नुल्लिखित पुस्तकस्य द्वादशाध्यायः सम्पूर्णो वर्त्तते ।

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ।

निदानं पूर्व्वरूपाणि रूपाण्युपशयस्तथा ।
सम्प्राप्तिश्चेति निदानं रोगाणां पञ्चधा स्मृतम् ॥
निमित्तहेत्वायतन प्रत्ययोत्थानकारणैः ।
निदानमाहुः पर्य्यायैः प्रागूपं येन लक्ष्यते ॥
उत्पित्सुरामयो दोषविशेषेणानधिष्ठितः ।
लिङ्गमव्यक्तमल्पत्वाद्व्याधीनां तद् रसायनम् ॥

End.

द्रव्यैर्निकृन्तिभिषज यत् शरीररक्षणं ।
ययोरन्यतरादाने वदन्ति विषदुग्धयो ॥

दृष्य सैकोष्कलितं नीहितं विषघ ।
कान्ततोहितं स्वस्थरोगिणाम् ॥

Colophon. इति श्रीमहाराजाधिराजटोडरमल्लविरचिते टोडरानन्देआयुर्व्वेदसौख्ये गुणोद्देशकथनं नाम द्वादशहर्षः ॥ ० ॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन्नुल्लिखितस्य पुस्तकस्य द्वादशाध्यायमात्रं वर्त्तते ।

No. 30. पानविधिः । Pānavidhiḥ. Substance, country-made colourless paper, 9 × 3 inches. Folia, 7. Lines, 5–14 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old. Verse. Not correct. Incomplete.

An Āyurvedic work on drinking water. Anonymous.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः । अथ वैद्यकं लिख्यते । श्रीधन्वन्तरये नमः ।

अथ पानविधिं वक्ष्ये समस्तमुनिसम्मतम् ।
नत्वा धन्वन्तरिं देवं गणाध्यक्षं दिवौकसः ॥
अथ पानविधिं वक्ष्ये समस्तमुनिसम्मतम् ।
नद्यानाञ्च प्रधानानां याद्याम् वच्मि तयोर्गुणान् ॥
स्वादुपान रसं शीतं त्रिदोषशमनन्तथा ।
पानकमपि पथ्यञ्च गाङ्गं वारिमनोहरम् ॥
तस्मात् किञ्चित् लघुतरं स्वादुपित्तापहं परम् ।
वातघ्नं वह्निजननं सूक्ष्मञ्च यमुनाजलम् ॥
अतिस्वच्छं प्रसन्नञ्च शीतलं लघुसैवनम् ।
पित्तश्लेष्मप्रशमनं नार्म्मदं सर्व्वरोगहृत् ॥
कण्डूकुष्ठप्रशमनं वह्निसन्दीपनं परम् ।
पाचनं वातपित्तघ्नं वारि गोदावरीभवम् ॥
रुच्यञ्च शीतलं वारि वातपित्तप्रकोपकम् ।
किञ्चिल्लघुतरं स्वादु कष्णवेणी समुद्भवम् ॥
कावेरी सलिलं पथ्यं श्रमघ्नं बालवर्णकम् ।
चार्म्मण्यमपि शीतञ्च दद्रुकुष्ठ विनाशनम् ॥

विदोषशमनं पथ्यं स्वादुग्रश्च जीवनम् ।
प्रसन्नमपि पापघ्नं दिव्यं वारि मनोहरम् ॥
पूर्व्वदेशीयवानद्यः सर्व्वा वातकफप्रदाः ।
पश्चिमा पित्तघ्नाः सर्व्वाकफवातविनाशनात् ॥
प्रथ्याशोत्तरदिग् जाताः सर्व्वदोषप्रयापहाः ।
दक्षिणाया वहानद्यः पित्तश्लेष्मविनाशनात् ॥
इति संक्षेपतः प्रोक्ताः नद्यः सर्व्वाश्च याहशा ।
सामुद्रमुदकं मिश्रलवणं सर्व्वदोषकृत् ॥

End. नास्ति ।

Colophon. इति दधिदोषः ।

विवरणम्—वैद्यशास्त्रसम्मतपानीयद्रव्यगुणदोषनिरूपकोऽयं निबन्धः ।

No. 31. द्रव्यगुणभाषा । Dravyaguṇabhāṣā. Substance, country-made colourless paper, 10 × 5 inches, bound in book form. Folia, 69 (of which foll. 1–3 are wanting). Lines, 22–26 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, worn out, and torn. Verse. Not correct. Incomplete.

An Āyurvedic work on the qualities of several plants etc., entitled Dravyaguṇabhāṣā, having neither a beginning nor an end, and being extremely worn out, it cannot bear even the touch of a finger.

पुस्तकेऽस्मिन् द्रव्यगुणपरिभाषाभिध आयुर्व्वेदिकनिबन्धविशेषोऽसम्पूर्णो वर्त्तते । पुस्तकमिदमति जीर्णतया नाङ्गुलिस्पर्शमपि सहते । ततोऽस्माभिर्नालोचितम् ।

No. 32. द्रव्यप्रकाशकः । Dravyaprakāśakaḥ. Substance, country-made colourless paper, 12 × 3 inches. Folia, 132. Lines, 2–6 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1662. Appearance, very old, and writing effaced in parts. Prose. Not correct. Complete.

This is a commentary, entitled Dravyaprakāśaka, by Mahāmahopādhyāya Ruci Datta. It appears to be a commentary on the Dravyakaraṇa, a famous work by Barddhamāna, based on the Vaiśeṣika school. To be noticed in the appendix.

पुस्तकमिदं पठित्वा दर्शनशास्त्रविषयकमिदमिति प्रतीयते ततो नाचास्यालोचनाकृता ।

No. 33. द्रव्यगुणशतश्लोकी । Dravyaguṇaśataślokī. Substance, country-made white paper, 6 × 4 inches, in book form. Folia, 12, Lines, 14–21 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, old. Verse. Not correct. Complete.

A century of verses on the properties of substances, entitled Dravyaguṇaśataślokī, by Trimmalla Kavi.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ॥

श्रीकण्ठं गिरिजागणेशसहितं नत्वा शरण्यं सताम् ।
नानाद्रव्यगुणागुणान् कथयते ग्रन्थान् विचार्य्यासकृत् ॥
पथ्यापथ्यविदे गुणागुणयुते यद्दन्तुतीयादिकं ।
तत् संक्षेपतया ब्रवीमि हि शतश्लोक्यान्त्रिमल्लः कविः ॥ १

End. हिमाद्रेरुत्पन्ना समुपचितपञ्चाननरसा
ददानानेकेभ्यः प्रतिदिवसमुच्चैरमलताम् ।
यदीयासानन्दं यदि विरचिता श्लोकनिवहा-
शिवा मे नैरुज्यं जनयतु शिवानन्दजननी ॥

Colophon. इति श्रीत्रिम्मल्लकविविरचिता द्रव्यगुणशतश्लोकी सम्पूर्णा ॥ श्रीरामो जयति ॥ रामः ॥ ० ॥ रामः ॥ ० ॥ रामः ॥

विवरणम्—त्रिम्मल्लकविविरचितद्रव्यगुणशतश्लोकीनामकद्रव्यगुणनिरूपको निबन्धविशेषः ।

No. 34. द्रव्यदीपिका । Dravyadīpikā. Substance, country-made yellow and white papers, 12 × 4 inches. Folia, 66. Lines, 2–9 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1872. Appearance, not old. Prose. Generally correct. Complete.

A commentary on the above mentioned work, entitled Dravya-dīpikā, by Kṛiṣṇa Datta, son of Śiva Datta.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ।

यत्कुम्भस्मरणेनापि प्रत्यूह व्यूहसागरं ।
नरस्तरति तं वन्दे सिद्धिदं श्रीगजाननम् ॥
त्रिमल्लभट्टेन रचितो योद्रव्यगुणसंग्रहः ।
कृष्णदत्तेन तट्टीका क्रियते द्रव्यदीपिका ॥

ग्रन्थारम्भे ग्रन्थकृदभीष्टदेवता नमस्कारमाचरन्नभिधेयाद्यभिधत्ते

श्रीकण्ठं गिरिजागणेशसहितं नत्वा शरण्यं सतां ।
नानाद्रव्य गुणागुणान् कथयतो ग्रन्थात् विपर्य्यासकृत् ॥
पथ्यापथ्यविदे गुणागुणयुत यद्वस्तुतोयादिकं ।
तत् संक्षेपतया ब्रवीति हि शतश्लोकैस्त्रिमल्लः कविः ॥

इति । त्रिमल्लः कविः पथ्यापथ्यविदे शास्त्रीयपथादनपेतं पथ्यं तद्विरुद्धम-पथ्यं तयोर्ज्ञानाय शतश्लोक्या शतानां श्लोकानां समाहारः शतश्लोकी हि गोरकाद्यंतोत्सार पदत्वेन स्त्रीत्वात् ङीष् तया शतश्लोक्या समुदायेनेत्यर्थः ।

End. विश्ववन्दितचतुर्भुजनानावद्यविद्यशिवदत्तसुतस्य कृष्णदत्तकृतिनः कृतिरेषा जायतामखिललोकहिताय ॥

Colophon. इति श्रीकर्पूरीय शिवदत्तात्मज कृष्णदत्तकृता शतश्लोकीटीका द्रव्य दीपिका नाम समाप्ता ॥ सम्वत् १८७२ मिति श्रावण शुक्ल १० ग्रन्थ समाप्तः ॥

विवरणम्—निबन्धोऽयं श्रीकृष्णदत्तविरचितपूर्व्वोल्लिखितशतश्लोकीटीकारूपः ।

No. 35. धन्वन्तरिनिर्घण्टुः । Dhanvantarinirghaṇṭuḥ. Substance, country-made colourless paper 10 × 5 inches. Folia, 43. Lines, 5–12 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, and worn out. Verse. Not correct. Complete.

A Nirghaṇṭu or Dictionary of Āyurvedic words by Dhanvantari.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीविन्ध्यनिवासिन्यै गोत्रकुलदेव्यै नमः ॥

नाना गोपाधिपसापत्नाद्या
वनेचराग्रकुमलासणान्वे ।

भवन्ति नानाविधभिन्नजाना
प्रमाणवर्णाकृति नामजाति: ॥
तेभ्य: सकाशादुपलब्धविद्या:
पश्चात् स्वशास्त्रेच विमृश्य बुद्ध्या ।
विवक्ष्यते द्रव्यरसप्रभावो-
विपाकवीर्य्याणि तथा प्रयोगात् ॥

End. पाचनीदीपना पथ्योमध्य: स्वाद्वृष्टतण्डुलै: ।
वातानुलोमनश्च ताम्बूलं वक्त्रशोधनम् ॥

Colophon. इति धन्वन्तरिनिर्घण्ट: समाप्त: ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् धन्वन्तरिनिर्घण्टो वर्त्तते ।

No. 36. नाड़ीविज्ञानम् । Nāḍīvijñānam. Substance, country-made red paper, 15 × 3 inches. Folia, 7. Lines, 5-6 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, old. Prose. Generally correct. Complete.

A treatise on feeling the pulse, entitled Nāḍīvijñāna, by Govindarāma Kavirāja.

Beginning. नमो गणेशाय ।
यस्मात्स्मरणादेव विघ्नास्तिष्ठन्ति साधव: ।
गोपेशं तं हि गोविन्दं नौमि सर्व्वदमव्ययम् ॥
शैलेन्द्रतनयापुत्रं सर्व्वप्रत्यूहनाशकं ।
प्रणम्य नाड़ीविज्ञानं विख्यातं शास्त्रदर्शने: ॥
श्रीमद्गोविन्दरामेण सेनेन भिषजाधुना ।
श्रीगुरोश्चरणाम्भोजयुगसेवनत: कृतम् ॥
प्रथमं तावन्नाड़ीपरीक्षणादेव वातादिजनितानां रोगाणां साध्यासाध्यत्वं विशेष: ।

End. आनुपूर्व्यानुपूर्व्यविरुद्ध एवात्र बीजम् । समस्तमिदं नाड़ीज्ञानम् ॥
श्रीकृष्णाय नम: ॥ श्रीदुर्गा ।

Colophon. इति श्रीधन्वन्तरिव्याख्यानं श्रीगोविन्दरामकविराजविरचितं ग्रन्थं (?) ॥
श्रीश्रीदुर्गा ॥

रामाय रामचन्द्राय रामभद्राय वेधसे ।
रघुनाथाय नाथाय सीतायाः पतये नमः ॥ * ॥ * ॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् श्रीगोविन्दरामकविराजविरचितं नाडीविज्ञानं वर्त्तते ।

No. 37. निदानं । Nidānaṁ. Substance, country-made white paper, 10 × 4 inches. Folia, 82. Lines, 7–8 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, worn out, and writing injured in parts. Verse and prose. Not correct. Incomplete.

A voluminous work, treating of the causes of diseases, entitled Nidāna, by Mādhava Kara. It is a famous work.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ॥
प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकारणम् ।
स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं त्रैलोक्यशरणं शिवम् ॥
नानामुनीनां वचनैरिदानीं
समासतः सद्भिषजां नियोगात् ।
सोपद्रवारिष्ट निदानलिङ्गा-
न्युच्यन्त एवात्र विनिश्चयो यत् ॥ २
नानातन्त्रविहीनानां भिषजामल्पचेतसां ।
सुखविज्ञानमातङ्कमयमेव भविष्यति ॥ ३
निदानं पूर्व्वरूपाणि रूपाण्युपशयस्तथा ।
सम्प्राप्तिश्चेति विज्ञानं रोगाणां पञ्चधा स्मृतम् ॥ ४
निमित्तहेत्वायतनप्रत्ययोत्थानकारणैः ।
निदानमाहुः पर्य्यायैः प्राग्रूपैर्येन लक्ष्यते ॥

End. नास्ति ।

Colophon. इति रुग्विनिदानम् ।

विवरणम्—निदाननिबन्धोऽयं श्रीमाधवकरविरचितः सुप्रसिद्ध एव ।

No. 38. निदानम् । Nidānam. Substance, country-made colourless paper, 14 × 4 inches. Folia, 89. Lines, 2-8 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1849. Appearance, very old, worn out, torn, and writing injured in parts. Verse. Not correct. Complete.

A complete copy of the above mentioned work.

End.

सम्भाषितं यत्र यदस्ति किञ्चित् ।
तत् सर्व्वमेकीकृतमेव यत्नात् ॥
विनिश्चयी सर्व्वरुजां नराणां
श्रीमाधवेनेन्दुकरात्मजेन ।
यत्कृतं संस्कृतं किञ्चित्
कृत्वैनं रुग्विनिश्चयम् ॥
मुञ्चन्तुजन्तवस्तेन
नित्य मार्त्तंकसन्ततिम् ॥

Colophon. नास्ति ।

सम्वत् १८४९ मिति ज्यैष्ठसुदि १ समाप्तम् ॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् सम्पूर्णंनिदानं वर्त्तते ।

No. 39. निदानं । Nidānaṁ. Substance, country-made reddish paper, 8 × 4 inches. Folia, 15 (of which foll. 2-10 are wanting). Lines, 6 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, worn out, and torn in parts. Verse. Generally correct. Incomplete.

Another incomplete copy of the above mentioned work.

विवरणमुक्तपूर्व्वम् ।

No. 40. निदानं । Nidānaṁ. Substance, country-made yellow paper, 15 × 12 inches, bound in book form. Folia, 188 (on one side only). Lines, 13 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not fresh. Verse. Not correct. Complete.

A complete copy of the above-mentioned work.

विवरणमनुक्तपूर्व्वम् ।

No. 41. **निबन्धसंग्रहः ।** Nibandhasaṁgrahaḥ. Substance, foolscap paper, 16 × 6 inches. Folia, 80. Lines, 9 in a page. Character, Bengali. Date, 1755 Śaka. Appearance, old, and writing effaced in parts. Prose. Generally correct. Complete.

A compilation of the Nidāna, entitled Nibandhasaṁgrahaḥ, by Ḍalhaṇa.

Beginning. नमो गणेशाय ॥ ओँ नमो धन्वन्तरये नमः ॥
प्रतिपादक निदानस्थानादधिगतव्याधिस्थानलक्षणस्य वैद्यस्य चिकित्सायामवसरः ॥ चिकित्साचाधिष्ठानविशेषज्ञानमन्तरेण न भवतीत्यविनष्टाज्ञानाय नाम शारीरस्थानमारभ्यते ।

End. यथा ।

विड्ङ्गफलमात्रन्तु जातमात्रस्य भेषजम् ।
एतेनैव प्रमाणेन मासिमासि प्रवर्द्धितम् ॥
कोनास्थि मात्रं चौरादि दद्याद्गेयज्ञकोविदः ।
चौरान्नादि॰ऽकोनमात्रमन्नादिकवदोपमिति ॥

Colophon. इति श्रीडल्लुहणविरचिते निबन्धसंग्रहे शरीरस्थानं तृतीयं समाप्तमिति ॥०॥
शुभमस्तु ॥ ग्रन्थः सम्पूर्णः ॥ १७५५ ॥ कल्याणमस्तु ॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् श्रीडल्लुहणविरचितस्य निबन्धसंग्रहाभिधवैद्यशास्त्रीयनिबन्धविशेषस्य शरीरस्थानं सम्पूर्णं वर्त्तते ।

No. 42. **निबन्धसंग्रहः चिकित्सास्थानं ।** Nibandhasaṁgrahaḥ Cikitsāsthānam. Substance, country-made colourless paper, 15 × 4 inches. Folia, 306. Lines, 2–8 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, worn out, and slightly torn in parts. Prose. Not correct. Complete as regards the Cikitsāsthāna only.

This codex contains only the Cikitsāsthāna portion of the above-mentioned work, complete.

Beginning. ॥ ओं ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ शरीरानन्तरं चिकित्सास्थानमारभ्यते। अथातो द्विव्रणीयचिकित्सितं व्याख्यास्यामः ॥ द्वौ व्रणौ अधिकृत्य कृतं चिकित्सितं द्विव्रणचिकित्सितं विकारप्रतीकारः। द्वौव्रणौ भवतः शारीरः आगन्तुकश्चेति। तयोः शारीर पवनपित्तक कफशोणितसन्निपातनिमित्तः। आगन्तुपुरुषपशुपक्षिव्यालसरीसृपपतनपीड़नप्रहाराभिघातविषतीक्ष्णौषधशकलकपालाशृङ्गचक्रेषु परशुशक्तिकुन्ताद्यायुधनिघातनिमित्तः।

End.

निबन्धान्खलु तान् वीक्ष्य भिषक् श्रीडल्हणोव्यधात्।
चिकित्साष्टाङ्कनाम सुबोधं भरतात्मजः ॥ (?)

Colophon. इति श्रीडल्हणविरचिते निबन्धसंग्रहे समाप्तमिदं चिकित्सास्थानमिति ग्रन्थसंख्या ६५९।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् निबन्धसंग्रहस्य चिकित्सास्थानं सम्पूर्णं वर्त्तते ॥

No. 43. पथ्यापथ्यविबोधः। Pathyāpathyavibodhaḥ. Substance, foolscap paper, 18 × 6 inches. Folia, 143. Lines, 3-8 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, not old. Prose and verse. Not correct. Complete.

An Āyurvedic work treating of good as well as bad food, entitled Pathyāpathyavivodhaḥ (a dictionary on Materia Medica and Hygiene) by Kokadeva*. Noticed in Dr. R. Mitra's *Notices* of Sanskrit MSS., No. 2060, and by Weber, No. 1248., Vol. II, part 1, p. 317.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ॥

नत्वैकं विश्वरूपं त्रिभुवनशरणं स्वर्गमोक्षैकहेतुं
शंभुं शाब्दं यतात्र व्यवहरति यथा विश्वमेतन्नितान्तम्।
यस्मादेव प्रभवति पुमान्काम्यैः सद्व्यसिद्धिं
कर्त्तुं तं देव वन्द्यं स्फुरदुरगवरस्फारभारं गणेशम् ॥ १

---

* Drs. Weber, and Mitra read Keyadeva instead of Kokadeva.

भारद्वाजपवित्रगोत्रतिलकं श्रीपद्मनाभोऽभवद्

वेदव्याकृतिनाटकागमकथालङ्कारपारंगतः ।

तत्पुत्रोगुणभूषितः समभवत् भास्करनामा भिषक्

येन प्राणिगणागद + + + + + सर्व्वविद्यालयः ॥ २

तत्पुत्रः कोकदेवोऽस्ति वैद्यविद्याविशारदः ।

नाम रत्नाकरो येन ततोऽन्यो नाम सागरः ॥ ३

ग्रन्थोऽयं क्रियते तेन पथ्यापथ्यविबोधकः ॥ ४

End. क्षामः क्षीणः क्षीणधातुर्बलवान् बलिनोबली ।

स्थूलस्तुपुष्टोमेदस्वीमेदुरो मांसलोऽंसलः ।

तुन्दिलस्तुन्दिलस्तुन्दी वृहत् कुक्षी पिचण्डिलः ।

उदर्य्युदरिलोवाथ प्रलम्बाण्डस्तु मुष्कलः ॥

धातुरोगनिर्बलः पुष्टिस्तुष्टिस्तूपचयः स्मृतः ॥

Colophon. इति श्रीकोकदेवविरचिते पथ्यापथ्यविबोधके मिश्रवर्गोऽष्टमः समाप्तः ॥
शुभमस्तु ॥ दुर्गाजी ॥

विवरणम्—श्रीकोकदेवविरचितपथ्यापथ्यविबोधनामकोऽयं निबन्धः ।

No. 44. पातड़ा । Pātaḍā. Substance, country-made yellow and white paper, 14 × 10 inches, bound in book form. Folia, 34. Lines, 21–33 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, old, and worn out. Verse and prose. Not correct. Incomplete.

This is a Pātaḍā or a handbook for Kavirāji treatment without any systematic arrangement. It begins with Sanskrit but after a few pages Hindi is also used in it.

पुस्तकेऽस्मिन् कश्चित् कविराजि पातड़ानिबन्धो वर्त्तते ।

No. 45. भावप्रकाशः । Bhāvaprakāśaḥ. Substance, foolscap paper, 18 × 5 inches. Folia, 296. Lines, 7–8 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1873. Appearance, old, and torn in parts. Prose. Not correct. Complete (except the first part.)

This is a famous Āyurvedic work compiled by Bhāva Miśra, and is known after his name Bhāvaprakāśa. It is complete in three parts, of which this codex contains the second and third.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः। अथ मध्यमः खण्डः। तत्रादौ ज्वराधिकारमाह।

यतः समस्तरोगः आमज इति विश्रुतः।

अत आमाधिकारोऽत्र प्रथमं लिख्यते मया॥

End. ग्रन्थस्याध्यापकानामध्येतॄणामादरं कुर्व्वतां श्रीश्री मेघादित्यविघ्नमस्तु। आयुर्व्वेदबोध सौख्यमास्तां स देव। इत्यष्टमः प्रकरणं समाप्तं॥ इत्युत्तरखण्डः।

Colophon. इति श्रीमन्मिश्रभावविरचितो भावप्रकाशः समाप्तः॥ शुभमस्तु॥ शाके १७४२ सम्वत् १८७२॥ ०॥

विवरणम्—श्रीभावमिश्रविरचितस्य सुप्रसिद्धायुर्वेदिकनिबन्धस्य मध्यमोत्तरखण्डौ विद्येते॥

No. 46. भावप्रकाशः (पूर्व्वखण्डः)। Bhāvaprakāśaḥ (Pūrvakhaṇḍaḥ). Substance, white foolscap and country-made yellow paper, 18 × 5 inches. Folia, 231. Lines, 9–10 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, not fresh. Prose. Not correct. Complete (as regards the Pūrvakhaṇḍaḥ).

This codex contains the Pūrvakhaṇḍa or first part of the above-mentioned work.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीसारस्वत्यै नमः॥ श्रीगुरुभ्यो नमः॥

गजमुखममरप्रवरं सिद्धिकरं विघ्नहर्त्तारं।

गुरुमवनमनयनप्रदमिष्टकरीमिष्टदेवतां वन्दे॥ १

आयुर्व्वेदागमनं क्रमेण येनाभूद्भूमौ।

प्रथमं लिखा + + + + मितमह नानातन्त्राणि संदृश्य॥ २

आयुर्व्वेदस्य लक्षणमाह—

आयुर्हिताहितव्याधि निदानं शमनं तथा।

विद्यते यत्र विद्वद्भिः स आयुर्व्वेद उच्यते॥

End. अथ बलवृद्धि निदानमाह।

दोषसाम्यकरं यत्तु वह्निसाम्यकरञ्च तत्।

धातुपुष्टिकरं द्रव्यं बलन्तदभिवर्द्धयेत्॥

अथ बलवल्लक्षणमाह—

कृशोऽपि बलवान् कश्चित् स्थूलोऽप्यल्पबली यतः।

तस्माच्चेष्टापटुत्वेन बलवन्तं विदुर्बुधाः॥

Colophon. इति भावप्रकाशे पञ्चतम प्रकरणं। इति पूर्व्वखण्डः॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे वर्त्तते।

No. 47. मदनविनोदनः। Madanavinodanaḥ. Substance, country-made colourless paper, 10 × 4 inches. Folia, 67 (41 + 26). Lines, 11–12 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1730. Appearance, very old, worn out, with different hand-writings on different kinds of paper, and writing effaced in parts. Verse. Not correct. Complete.

An Āyurvedic Nighaṇṭu a treatise on Materia Medica, entitled Madana Pāla Nighaṇṭu or Madanavinodana by Madana Pāla, a king holding his kingdom at Kāsṭhā or Kāḍhā., North of Delhi, about 1375 A. D. This work is complete in 4 chapters, and has been noticed in the Catalogue of the India Office Library, No. 2745, p. 977 et. seq.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीश्यामायै नमः॥

बीजं श्रुतीनां सुधनं मुनीनां

बीजं जडानां महदादिकानाम्।

नाशं यमस्यं भवपातकानाम्

किञ्चिन्महः श्यामलमाश्रयामि॥ १

लुब्धाकपोल मधुकरी मधुव्रताली

कुन्तालीचुम्बितभूषणलोहिताङ्गी।

माणिक्यमौलिरिव राजति यस्य मौलि

विघ्नान् सधीनयतु विघ्नपतिः सदानः॥ २

योध्वान्त सन्तति विशालपयोधिमध्यात्
निष्काशयत्य + + + पथं भुवनं निमज्जत् ।
दत्तां जगत्त्रयहितः स्वकरावलम्बं
वाञ्छां समेहितः करः सफलीकरोतु ॥ ३

सिद्धग्रामनादिकृतदोषचयाग्निकोप
+ + + वर्द्धित उपद्रव चक्रभीमे ।
रोगाम्बुधौ भवजनस्य + + + यः
प्रातः प्रयच्छतु शुभानि स काशिराजः ॥ ४

केचित् सन्ति निघण्टवोऽति लघवः केचिन्महान्तः परे
केचित् दुर्गमनामकाः कतिपये भावस्वभावोदिताः ।
तस्मान्नाति लघुर्नचातिविपुलः ख्यातादिनाम्ना सताम्
प्रीत्यै द्रव्यगुणान्वितोऽयमधुना ग्रन्थोमया वक्ष्यते ॥ ५

End.

टाकान्वये महति भूमिभुजां विशुद्धे
काष्ठेति नाम नगरं जयति प्रसिद्धम् ।
यद्वेधसा विहितमादरतः स्वसृष्टेर्
उत्कृष्टतातिशयपुञ्जदिदृक्षयेव ॥ १ ॥

तत्र श्रीरत्नपालः समजनिजनतानन्दकन्दैककन्दः
कुन्देन्दुस्वच्छकीर्त्तिः परमददलनो दानदीक्षैकदक्षः ।
यस्याकर्ण्य प्रभूतं प्रथितगुणगणं कर्णसाकल्यभाजो
दैवं निन्दन्ति लोका (लोके *c*) नयनविफलतासिदमावेदयन्तः ॥२॥

जननयनसुधांशुस्तस्य शुद्धस्तनूजो
जगति भरहपालः क्षोणिपालो बभूव ।
सकलसफलवाञ्छासिद्धिहेतोर्विधाता
सुरतरुमिह चक्रे यत्करस्पर्शनेव ॥ ३ ॥

हरिश्चन्द्रस्तस्मात् समजनि जनानन्दजननो
हरिश्चन्द्रोलोके [?] परद्वव परोतापदलनः ।
परं विश्वाभिप्रेप्सितमयमाचक्र मतिमान्
वशिष्ठो नैतस्माज्जगतिमहितोऽन्यः सुकृतिनः ॥ ४ ॥

तस्मादभुदद्भुतकृतमान्यः
शाधारणो भूमिपतिर्वदान्य ।
दारिद्र्यमुन्मूल्य पुनः (यतः *a*, युतः *d*) स्ववैरि-
ष्वस्यापि कामं कृपयेव येन ॥ ५ ॥

कामं सर्व्वमहिमामान्य उदयीनास्तं प्रयातः क्वचित्
नो दानं मधुपप्रियं जनमनः संतापमुच्छूयता ।
सत्त्वक्रान्तिविचित्रमित्रसुखिता वृद्धिप्रदा चन्द्रता
चातुर्य्येण महेन्द्रता कविमता किं किं न यस्याद्भुतम् ॥ ६ ॥

अजनिसहजपालस्तस्य पूर्व्वस्तनूजः
सकलगुणनिधानं शास्त्रधर्म्मैकवेत्ता ।
प्रथितपुरुषरत्नं यं समालोक्य लोका
बहुविधिषु विधातुः कान्ततां मन्वतेस्म ॥ ७ ॥

किं वर्ण्यते श्रीसहजेन्द्ररूपं
लोकाक्षिनीलोत्पल पूर्णचन्द्रम् ।
सदा रतिः (रतः *a*) श्रीमदनोऽपि यस्य
सहोदरत्वेन कनिष्ठ एव ॥ ८ ॥

जयति मदनपालः सर्व्वविद्याविशालः
सुजनपिकरसालस्तुष्ट गोपालवासः ।
रुचिरतरचरित्रस्फारचातुर्य्यचित्रः
कृतसरसिजमित्रः कर्म्मधर्म्मैः पवित्रः ॥ ९ ॥

सदा यदीया गुणरत्नमाला
कण्ठेष्वतीवात्र सतां लुठन्ती ।
अस्यैव शोभामधिकां बिभर्त्ति
लोके चरित्रं महतां विचित्रम् ॥ १० ॥

निन्दन्तः सेतुभेदं जलनिधिविषये शीततां शीतशैले
कैलाशे गम्यभावं विषधरभवने सर्पवासं सदर्पम् ।
यस्योदग्रप्रतापज्वलनकवलनाद् वैरिणो चक्रभाजो
रक्षन्ति स्वं दधेनाकुलितमतिहृदश्चित्रमेतच्चरित्रम् ॥ ११ ॥

यत्कीर्त्तिर्मुदमादधाति गुणिनां कण्ठेषुलग्ना परं
निर्व्वैरश्रमथं करोति भुवनेष्वेकाकिनी स्वेच्छया ।
भूपानां नरिनर्त्ति संसदि सदा सर्व्वाङ्गसन्दर्शिनी
लोके सा विदिता तथाप्यति सती पुण्यैर्यशः प्राप्यते ॥ १२ ॥

तेन श्रीमदनेन्द्रेण निर्घण्टुरयमद्भुतः ।
कृतः सुकृतिनां लोके हिताय महतात्मना ॥ १३ ॥

अब्दे ब्रह्मजगद् युगेन्दुगणिते श्रीविक्रमार्कप्रभोर्
माघे मासि वलक्षपक्षकलिते षष्ठ्यां सुधांशोर्दिने ।

दीनानां परिताप पापदलने यस्य निर्घण्टं किल
श्रीदः श्रीमदनो व्यधत्त चतुरः सत्त्वक्रचूड़ामणिः ॥ १४ ॥
अनवद्यानि पद्यानि दशद्वादश वा मया ।
परेषामपि तेषां चिल्लिखितानीह कौतुकात् * ॥ १५ ॥

श्री राज्ञां सुखतिलक केदारमल्लसुतमदननृपेण निर्म्मितग्रन्थी मदनविनोदनोऽस्ति पूर्णोविंशवर्णनो नाम चतुर्द्दशवर्गः ।

Colophon. इति श्रीमदनपालविरचिते मदनविनोदनिर्घण्टौ चतुर्द्दशोवर्गः समाप्तः ॥ सम्वत् १७३८ समये भाद्रपदे मासे कृष्णपक्षे जन्माष्टमीतिथौ गुरुवासरे विसदानन्दमिश्रेण भुज्यमानेराढ़ादेशे श्रीवतीग्रामे त्रिलोचनकायस्थगृहे ॥ पूर्णं ॥ पूर्णं ॥ शुभं भवतु ॥ यादृशं पुस्तकं दृष्टं तादृशं लिखितम् ॥ ०॥०॥०॥०॥°०॥

विवरणम्—श्रीमदनपालविरचितः सुप्रसिद्धनिर्घण्टु ग्रन्थोऽयम् ॥

No. 48. मदनविनोदनिघण्टुः । Madanavinodanighaṇṭuḥ. Substance, country-made yellow paper, 18 × 6 inches. Folia, 60. Lines, 8-9 in a page. Character, Bengali. Date, Śakāvda 1735. Appearance, very old, worn out, and torn in parts. Verse. Generally correct. Not complete.

---

* The codex noticed in the India Office Catalogue gives the following two verses in addition to these—

वाचस्पतेः पितुरुदारसुबन्धविद्या-
वाचस्पतेश्चरणपङ्कज षट्पदेन ।
वादीभपञ्चवदनेन कवीश्वरेण
साहाय्यमत्र समकारि गुणाकरेण ॥ १६ ॥
श्री राज्ञां सुखतिलकः कठारमल्लस् (कदार)
तेन श्रीमदननृपेण निर्म्मितेऽत्र ।
ग्रन्थेऽस्मिन्मदनविनोदनाम्नि पूर्णो
कर्णानाममृतरसप्रदा प्रशस्तिः ॥ १७ ॥

This codex contains the above mentioned-work upto the end of the thirteenth chapter. Though complete so far as the body of the text is concerned, it wants the chapter which gives the genealogy of the author.

विवरणन्तूक्तपूर्व्वम् ॥

No. 49. योगरत्नाकरः । Yogaratnākaraḥ. Substance, country-made white paper, 18 × 5 inches. Folia, 328. Lines, 6–7 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, old. Prose. Not correct. Incomplete.

Although the codex is marked by the name of Yogaratnākara, yet a thorough examination of the colophons gives out no such name. All the colophons generally point out some particular chapters just finished before them, such as "रसविचारणं श्रीमद्गहननाथेन कृतं विश्वस्य सम्मतं"। A work of the same name has been noticed in the catalogue of the India Office Library, No. 2709, p. 967. The extracts quoted from its beginning and end do not agree with the respective portions of our codex. It is evident therefore that our codex is a copy of some different work from the one noticed in the above mentioned catalogue. It appears to be only an Āyurvedic work by Gahananātha.

निबन्धमिममाद्यन्तमधीत्यापि नवयमस्य नामादिकं निर्णेतुमलम् ।

No. 50. योगचन्द्रिका । Yogacandrikā. Substance, country-made yellow paper, 18 × 7 inches. Folia, 53. Lines, 2–10 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, very old, worn out, and slightly torn in parts. Verse. Not correct. Complete.

An Ayurvedic work, entitled Yogacandrikā, by Lakṣmaṇa Paṇḍita, son of Datta, belonging to the family of Brahmajñānin.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः

विश्वोत्पत्तिस्थानसंहारहेतुं
शेषोरगवैरादि देवान् नतस्तं । (?)
सन्दिग्धमर्थमनु दुस्तरतारनावं
देवं प्रणम्य द्याटवीदावमीडे ॥
कृतं यदीयं सुकृतं तथापि
चेताविताने ऽपि यमाशुरयम् ।
जिज्ञासिसुर्वांप्रदक्तकल्पि
तं दत्तसंज्ञं पितरं नतोऽस्मि ॥
पूर्व्वापराम्नाय कृता दिदृक्षा
यदीयपि नैव कृतावसानं ।
विपश्चितानां बुधनागनाथं
नारायणं तावदहं नतोऽस्मि ॥
विधिप्रहारीतपराशरादीन्
तन्त्रप्रकीर्णानतिसिद्धियोगात् ।
मुदेऽगदहार चयस्य तेषां
सुसंग्रहं लक्ष्मणमातनोति ॥
पुराणतन्त्रविस्तरादगम्यमर्थसञ्चयम् ।
प्रकाशयिष्यति चचादियं हि योगचन्द्रिका ॥

End. चिरचरकसुश्रुतादिरचितानि तन्त्राणि यद्विज्ञाप्यनियतं ततोर्थमतिदुर्ग्र विस्तरात् । चयती + + + + + ।

Colophon. इति श्रीमद्ब्रह्मज्ञानिवंशावतंसदत्तसुतश्रीलक्ष्मणपण्डितविरचिता योगचन्द्रिका समाप्तिमगमत् ॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् श्रीलक्ष्मणपण्डितकृतयोगचन्द्रिकाभिधो वैद्यको निबन्धो वर्त्तते ।

No. 51. रत्नमाला । Ratnamālā. Substance, foolscap paper, 14×4 inches. Folia, 31. Lines, 8 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not fresh. Verse Not correct. Complete.*

An Āyurvedic work, by Mādhava Kara.

Beginning. श्रीदुर्गायै नमः ।

मातपत्रसमापत्रैर्दीर्घमूला स्थिरा च सा ।
शालपर्णी पृश्निपर्णी पृथक्पर्णी लाङ्गली क्रोष्टुपुच्छिका ॥
चित्रपर्णी तु कलशीस्तथा क्रोष्टुकमेखला ।

End.

गोधौद्रोणाढ़कप्रस्थाङ्गभवसपर्न पिचः ।
शालकीमानसर्यैने यथापूर्व्वं चतुर्गुणाः ।
शुष्कद्रव्ये त्विदं मानं द्विगुणं तद्द्रवार्द्रयोः ।
भिषजा माधवेनैषा शिलाहृदनिवासिना ॥
यत्नेन रचिता रत्नमालेन्द्रकरसूनुना ।
सुरूपा सुपदन्यासा सत्कुलीत्या सुभाषिणी ।
प्रियेवास्तु सतां कण्ठे मालेयं यावदीवधम् ॥

Colophon. इति सद्वैद्यश्रीमाधवकरविरचिता रत्नमाला समाप्ता ॥ श्रीदुर्गा जयति ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् माधवकरविरचितो रत्नमालाभिधो वैद्यनिबन्धो वर्त्तते ॥

No. 52. रसकौमुदी । Rasakaumudī. Substance, foolscap paper, 15×5 inches. Folia, 2. Lines, 7 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, old. Verse. Not correct. Incomplete.

An Āyurvedic work treating of mercury, entitled Rasakaumudī, by Mādhava.

---

* Although the codex begins with a salutation to Gaṇeśa, yet it appears clearly to have been copied from the middle of the work.

Beginning. श्रीं गुरवे नम: ॥

श्रीकृष्णं धृतमन्दरं हततृणावर्त्तं दवध्वंसिनं।
सिन्धून्मन्थननायकं हृदिचिदानन्दैककं ध्यायता ॥
संपूर्णारसकौमुदीवररसाधारा बहुग्रन्थतो
कृत्वा श्रीयुतमाधवेन भिषजा यत्नात् समालिख्यते ॥
हरति च बहुमूर्च्छां मूर्च्छितो व्याधितानां
मरणमपि जनानां नाशयेद्द य: प्रनष्ट:।
इयमपिवरबद्ध: खेचरत्वञ्च दत्ते
स जयति भवसार: पारदश्चित्रकर्म्मा ॥
अतो मूर्च्छितसूतस्य प्रयोगश्च ज्वरादिषु।
रसायने मारितादि बन्धान्तस्तु क्रमेण च ॥
रसराजप्रयोगश्च लिख्यास्तत्तत्फलप्रदा:।
इत्येषा ग्रन्थसन्दर्भसूचना परिकीर्त्तिता ॥
सद्गुरोरुपदेशाच्च स्वानुभूताश्च ये रसा:।
तत् सर्व्वं वक्तुमिच्छामि रोगनाशाय सांप्रतम् ॥
रसशास्त्रं विना यस्तु चिकित्साकरणोत्सुक:।
त्यक्त्वा स तु मनोदु:खं स्वप्नेऽपि न सुखं लभेत् ॥

अथ रसप्रशंसा।

हतोहन्ति जरामृत्युं मूर्च्छितोव्याधिघातक:।
दत्ते च खेगतिं बद्ध: कोऽन्य: सुतात् सुखाकर: ॥
दोषहीनो रसब्रह्मा मूर्च्छितस्तु जनार्द्दन:।
मारितोरुद्ररूपी स्याद्बद्ध: साक्षान्महेश्वर: ॥
जरामरणदारिद्र्यरोगनाशकरो स्मृत:।
मूर्च्छितो बोधयेदन्यं तं सूतं को न सेवते ॥
आयुर्द्रविणमारोग्यं वह्निमेधामहद्धनं।
रूपयौवनलावण्यं रसोपासनया भवेत् ॥

End. नास्ति।

Colophon. नास्ति।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् माधवकृता रसकौमुदीनाम पारदव्यवहारविषयको निबन्धो वर्त्तते ॥

No. 53. रससंग्रहः। Rasasaṁgrahaḥ. Substance, country-made colourless paper, 10 × 4 inches. Folia, 44. Lines, 7 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, and worn out. Verse and prose. Not correct. Incomplete.

A short work on mercury, entitled Rasasaṁgraha. Anonymous.

Beginning. श्रीवागीश्वर्यै नमः।

रसं गन्धं विषं चैव ताम्रं लौहं च माक्षिकम्।
एतत् सर्व्वं समं योज्यं विषञ्च द्विगुणं भवेत्॥ १॥
जैपालं तालकञ्चैव रसेन सह योजयेत्।
ऊषणं च समं योज्यं सर्व्वमेकत्र योजयेत्॥ २॥
निर्गुण्डीधूरधद्रावैर्भानुपत्रद्रवैस्तथा।
तर्कारी भृङ्गराजस्य मत्तोन्मत्तरसेन च॥ ३॥
भावना खलु दातव्याः सप्त सप्त क्रमागतः।
द्विगुञ्जं भक्षयेत् प्रातर्मरिचाज्येन संयुतम्॥ ४॥
जानुजङ्घाकटिशूलं गुल्मं च कोष्ठशीर्षकं।
मन्यास्तम्भं हनुस्तम्भं त्रिकस्तम्भं च मुष्कगम्॥ ५॥
जिह्वास्तम्भं बाहुस्तम्भं ग्टध्रसी च पतानकं।
अधोभागेन ये वाताः सर्व्वाङ्गेऽपि चरन्ति ये।
सर्व्ववातान् चयेदाशु दैत्यान्नारायणो यथा॥ ६॥

End. नास्ति।

Colophon. इति रसस्य शोधनम्॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् रससंग्रहाभिधः पारदसंशोधनादिविषयकः कश्चिन्निबन्धो वर्त्तते॥

No. 54. रसेन्दुचूडामणिः। Rasenducūḍāmaṇiḥ. Substance, country-made white paper, 17 × 7 inches. Folia, 4. Lines, 10–11 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, fresh. Verse. Not correct. Complete.

A small treatise on the same subject, entitled Rasenducūḍāmaṇi, by Somadeva.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ॥

यस्माद् भैरवमहागमसंप्रविष्टा-
द्दिव्यौषधीर्वदति संप्रति सोमदेवः ।
वार्द्धक्यरोगहरणाय रसायनाख्याः
सूतेन्द्रबन्धं च जारणकर्मनिष्ठाः ॥ १ ॥
रसौषध्यो महौषध्यः सिद्धौषध्यस्तथापरा ।
दिव्यौषध्य इति प्रोक्ता भैरवेण चतुर्विधाः ॥ २ ॥
दिव्यौषध्यो निगद्यन्ते तासु या गुणवत्तराः ।
शिवोपदेशनिर्द्दिष्टाः प्रकारैराहरेच्च ताः ॥ ३ ॥
कृष्णावल्लीलतागुल्मतृणवंदनका इति ।
रसबन्धकरौषध्यः षड्विधाः परिकीर्त्तिताः ॥ ४ ॥

End. चतुःषष्टिरिति प्रोक्ता दिव्यौषध्यः महागुणाः ।
नित्यक्षेमप्रदानन्द + + + सिद्धार्थसाधिकाः ॥ ६९ ॥

Colophon. इति श्रीसोमदेवविरचिते रसेन्द्रचूडामणौ दिव्यौषधीलक्षणाध्यायः समाप्तः । शुभं भवतु ॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् सोमदेवविरचिते रसेन्द्रचूडामणिनामको निबन्धो वर्त्तते ।

No. 55. रसवैद्यकम् । Rasavaidyakam. Substance, country-made colourless paper, 10 × 5 inches. Folia, 31. (of which fol. 1 is wanting). Lines, 2–11 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, and worn out. Verse. Not correct. Incomplete.

This is also a treatise on the same subject, but it has neither a beginning nor an end, not even a colophon.

पुस्तकेऽस्मिन् रसवैद्यकं नामायुर्वेदीयनिबन्धविशेषोऽसम्पूर्णो वर्त्तते ।

No. 56. रसमञ्जरी । Rasamañjarī. Substance, country-made colourless paper, 15 x 6 inches. Folia, 25. Lines, 7–10 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, worn out, torn, and worm-eaten in parts. Verse. Not correct. Complete.

This is as, Mr. Eggeling says, "a work on Quack Medicine and Prognostics" by Sālinātha, son of Meghanātha. See the catalogue of the India Office Library, No. 2721, p. 961.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ॥

वक्त्रस्रवत्सगलन्मदवारिबिन्दु
पातालसातिनिभृता ललितालिमाला ।
यद् जितेन विनिहन्ति नरेन्द्रनील-
संकाशतां गणपतिः शिवमातनोतु ॥ १ ॥
इन्दुद्विरा भवति यच्चरणारविन्द-
द्वन्द्वे पुरन्दरपुरःसरदेवतानाम् ।
वन्दारुतां कलयतां सुकिरीटकोटि-
श्रीशारदा भवतु सा भवपारदा वः ॥ २ ॥
श्रीवैद्यनाथतनयः सनयः सुशीलः
श्रीशालिनाथ इति विश्रुतनामधेयः ।
तेनावलोक्य विधिवद् विविधान् प्रबन्धा-
नारभ्यते सुकृतिना रसमञ्जरीयम् ॥ ३ ॥
सन्मधुव्रतवृन्दानां सततं चित्तधारिणी
चा[illegible]करसपूर्णेयं क्रियते रसमञ्जरी ॥ ४ ॥
हरति सकलरोगान्मूर्च्छितो यो नराणां
वितरति किल बद्धः खेचरत्वं जवेन ।
सकलसुरमुनीन्द्रैर्वन्दितं शम्भुबीजं
स जयति भवसिन्धोः पारदः पारदोऽयम् ॥ ५ ॥

End.

तीर्थस्नानेन दानेन तपसा सुकृतेन च ।
जपेन ध्यानयोगेन जायते कालनाशनम् ॥
रसायनं वपुर्व्यीतं गुटिका मृतजीवनीं ।
नरः सेवेत यत्नं न परस्यास्य वाचनम् ॥

अधीयन्तीऽदेही यतिधर्म्मादिसाधनम् ।
शरीरं नाशयन्त्येते दोषा धातुमलाश्रयाः ॥
ते रसाः सुरसाः ज्ञेया बलतेजोविवर्द्धना ।
रोगाभावत्वमायान्ति साध्यभावादसाध्यताम् ॥
असाध्यजीवितं घ्नन्ति न तेषां वै प्रतिक्रिया ।
येषां हृदि स्फुरति शाश्वतमद्वितीयं ॥
तेजस्तमोनिवहनाशकरं हरस्य ।
तेषामखण्डशशिकान्तिसुपुण्यभाजां
स्वप्नेऽपि न भवति कालभयं नराणाम् ॥
इभवक्त्रमहं वन्दे पाशांकुशविशोभितम् ।
कामदं सदीप्यन्तं विघ्नपाशनिकृन्तनम् ॥
वैद्यनाथस्य पुत्रेण शालिनाथेन धीमता ।
शास्त्रमालोक्य सुधिया रचिता रसमञ्जरी ॥

Colophon. इति श्रीपण्डितवैद्यनाथतनयश्रीशालिनाथविरचिते रसमञ्जरीतन्त्रे काल-ज्ञानादिकथनो नाम दशमोऽध्यायः समाप्तः ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् पण्डितश्रीशालिनाथविरचितो रसमञ्जरीनामकः सुप्रसिद्धपारद-चिकित्साविषयको निबन्धो वर्त्तते ॥

No. 57. रसरत्नाकरः सटीकः । Rasaratnākaraḥ Saṭīkaḥ. Substance, country-made colourless paper, 12 × 5 inches. Folia, 12. Lines, 6-11 in a page. Character, Nāgara. Appearance, very old. Verse and prose. Not correct. Complete.

A small treatise on quack medicine, entitled Rasaratnākara, with an explanatory note in Hindi. Anonymous.

Beginning *of the Text.* श्रीगणेशाय नमः ।

सूतं गन्धकजीर्णमिव समजातमितत्समभाक् सूतं ।
सर्व्वसमानानागकेशररसा गैजाश्वगन्धाविजम् ॥ १ ॥

सुंठीमोचरसं तथैव बकुलसो खर्ज्जूसहस्रमूलं ।
कन्दोमुसलमर्कटीयुभवीजं चूर्णं च पिष्टं कृते ॥ २ ॥
फलात्रिकं क्वाथकृतेकभ[illegible]ाः
सूर्य्यपुटे इक्षुरसे तथैव ।
टंकप्रमाणं वटीकाकृतंग्रन
गोदुग्ध पित्वा अग्निभागमेकम् ॥ ३ ॥
क्षीणां सहस्रं प्रमदोन्मदानां
गर्व्वाधिवर्द्धं कुरु भोगदानः ।
वीर्य्याग्निवृद्धिमदसुन्दरैव
नामि महाकृतिदग्धाष्टकेदु ।
इति श्लोकः ।

GOVERNMENT ... OF THE LIEUTENANT GOVERNOR ... BENGAL. 5. MAR. 1900

Beginning *of the Commentary.*

टीका । पारा १ गन्धक १ लोहभस्म १ अभ्रकं १ नाग १ केशर १ इला-पठी १ तज १ अश्वगन्ध १ पत्रज १ गोखुरु १ मोचरस १ क ताव्रग्र श्वाखानावीज १ खर्ज्जुर १ सहस्रमूली १ मूसलीकंद १ कुचवोज १ ए औषध एकत्र करिके चूर्ण को जे त्रिफलाक्वाथे द्वादशभावना ११ दीजे ॥ तस्य उपरि इक्षुरसकी भावना ११ पृथक् १ दिन १ दीजे खर्लकीजे सूर्य्यपुटसे रससिद्धि होय ।

End *of the Text.*

चन्द्रेर्द्धिकरं चयद्गं हरिणीजिह्वीलतायोवरं
इतत्परमसज्य' गर्गेवलिनाकातः परं
भिषजं रसमुकुटमणिश्रग्रहनाथाभिध-
गिरिवरहयवान्या कथ्यते प्रसरायै ।
बहुजनमग्नाले किंतनोसह + + + खि
वक्रबलसुखपुष्टैः रोगग्राह्यप्रतिष्ठात् ॥

टीका यवचार १ साजीचार १ करकचलूण १ सेन्धवलूणः १ गन्धविड़ंग १ साम्भरीलूण १ समुद्रफेण १ कत्थखायरि १ जाकुंभावना १ चाभी आडाक-रस सुंक टाळीयोइरवादुधसुंभावना एरण्डरससुंभावना एलाचरसभावना पिडाल को ताकारसे सुंभावना । श्रीविश्वेश्वराय नमः । श्रीमणिकर्णि-कायै नमः ।

Colophon. इति सटीकरसरत्नाकरः ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् रसरत्नाकराभिधः रसविषयकः कश्चिन्निबन्धो वर्त्तते ॥

No. 58. रसरत्नाकरः सटीकः । Rasaratnākaraḥ Saṭīkaḥ. Substance, country-made colourless paper, 10 × 4 inches. Folia, 11. Lines, 9–11 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, and worn-out. Verse and prose. Not correct. Incomplete.

An incomplete copy of the above-mentioned work.

विवरणमुक्तपूर्व्वम् ।

No. 59. रससङ्केतकलिका । Rasasaṅketakalikā. Substance, country-made colourless paper, 10 × 4 inches. Folia, 24. Lines, 9–10 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, and worn out. Verse. Not correct. Incomplete.

This is a different work treating of the same subject, entitled Rasasaṅketakalikā, by one Cūḍa of the Kāyastha caste.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ॥

शिवं नत्वा रसाधीशं चूडः कायस्थकुलजः ।
करोति रससङ्केतकलिकामिष्टसिद्धिदाम् ॥ १

अथ पारदोत्पत्तिः ।

स्कन्दात्तारकहिंसार्थं कैलासे विधृतं सुरैः ।
रेतं शम्भोर्युतं रेतं गृहीतमग्निना मुखे ॥ २
क्षिप्तं ततश्चतुर्दिक्षु क्षीराब्धौ तत् पृथक् पृथक् ।
सौम्यादिकचयस्थं यद् गौरीशापात्कार्थकम् ॥ ३

पश्चिमायां विमुक्तं स सूतीभूत् सर्व्वकार्य्यकृत् ।
श्वेताख्यहरिद्रालक्ष्मा विप्रादिपारदा: ॥ ४

End. नास्ति ।

Colophon. इति सुप्रचेतनागुटी ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् कायस्थकुलजातश्रीचूड़विरचितो रससङ्केतकलिकाभिधो रस-विषयको निबन्धोऽसम्पूर्णो वर्त्तते ॥

No. 60. रससागर: । Rasasāgaraḥ. Substance, country-made white paper, 8 × 6 inches, bound in book form. Folia, 37. Lines, 13 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, rather old. Verse. Not correct. Incomplete.

A different work on the same subject, entitled Rasasāgara, by Kṣemāditya, son of Ghanāditya. This work has not been properly described in any of the catalogues, published upto this time. The codex contains upto a portion of the fifth Upadeśa or Adhyāya.

Beginning. श्रीगणेशाय नम: ॥
अथ रससागरो लिख्यते ॥
स जयति विमलकान्तिदुष्टतरव्याधिगरलचिन्तां ।
हरतु हरिरिव तनुजोऽसौ सुतो धीरकृपासिन्धु: ॥ १
स जयति दुष्टरोगमिताखिलभुवनजीवा यत्काज्जाता: ।
खलु हृदयनिविष्टमूतरूपी + + + हृष्टपरमकृतशौविश्वबीजस्य शम्भो: ॥ २

End. नास्ति ।

Colophon. इति श्रीघनादित्यात्मजक्षेमादित्यविरचिते रससागरे चतुर्थ उपदेश: ॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् श्रीक्षेमादित्यविरचितरससागराभिधरसविषयको निबन्धोऽसम्पूर्णो वर्त्तते ॥

No. 61. रसरत्नाकरः। Rasaratnākaraḥ. Substance, foolscap paper, 15 × 4 inches. Folia, 241. Lines, 1–8 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not fresh. Verse and prose. Not correct. Not complete.

A voluminous work treating of quack medicine and charms etc., complete in five parts, viz, (1) Rasakhaṇḍa, (2) Bādakhaṇḍa, (3) Rasāyanakhaṇḍa, (4) Rasendrakhaṇḍa and (5) Mantrakhaṇḍa, by Nityanātha, son of Pārvatī. Although from the second śloka, the name of the work appears to be Rasasādhana, yet it is evident from the 26th śloka, that the author named the work as Rasaratnākara. From the colophon too, the same name appears to have been given to the work. This codex contains upto a portion of the Mantrakhaṇḍa.

Beginning. ओँ नमः शिवाय ॥

स्वर्गापवर्गनिष्कारौ भुवनस्योदरे सदा ।
भवरोगहरौ वन्दे पार्व्वतीपरमेश्वरौ ॥ १ ॥
रसोपरसलौहानां तैलमूलफलैः सह ।
सुसाध्यं प्रत्ययोपेतं कथ्यते रससाधनम् ॥ २ ॥
वैद्यानां यशसेऽर्थाय व्याधितानां हिताय च ।
वादिनां कौतुकार्थाय सिद्धानां देहसिद्धये ॥ ३ ॥
मन्त्रिणां मन्त्रसिद्ध्यर्थं विविधाश्चर्य्यकारणं ।
पञ्चखण्डमिदं शास्त्रं साधकानां हितं सदा ॥ ४ ॥
रसखण्डे तु वैद्यानां व्याधितानां रसेन्द्रके ।
वादिनां वादखण्डे च सिद्धानाञ्च रसायने ॥ ५ ॥
मन्त्रिणां मन्त्रखण्डे च फलसिद्धिः प्रजायते ।
सुतरां नास्ति सन्देहस्ततः खण्डविलोकिनाम् ॥ ६ ॥
हतोहन्तिजरामृत्यु मूर्च्छितो व्याधिघातकः ।
दत्ते च खगतिं बद्धः कोऽन्यः सूतात् कृपाकरः ॥ ७ ॥
जरामरणदारिद्र्यरोगनाशकरोऽश्वतः ।
मूर्च्छितो हरति व्याधिं रसोदेहे चरमपि ॥ ८ ॥
बोधयेद् यः परान् बद्धोजीवयेच्च मृतः परान् ।
मूर्च्छितो बोधयेदन्यान् तं सूतं कोन सेवयेत् ॥ ९ ॥
आयुर्द्रविणमारोग्यं वह्निमेधामहत्त्वमं ।
रूपयौवनलावण्यं रसोपासनया भवेत् ॥ १० ॥

मारयेज्जारितं सूतं गन्धकेनैव मूर्च्छयेत्।
बद्धः स्यादतिलोहानां सूतो देवि सदाशिवः ॥ ११ ॥

दर्शनाद्रसराजस्य गोहत्या च विनश्यति।
स्पर्शनान्नाशयेद्देवि ब्रह्महत्यां न संशयः ॥ १२ ॥
किं पुनर्भक्षणाद्देवि प्राप्यते परमं पदं।
अल्पमात्रोपयोगित्वादरुचेरप्रसङ्गतः ॥ १३ ॥

क्षिप्रमारोग्यदायित्वाद्भेषजेभ्योधिकोरसः।
यदुक्तं शम्भुना पूर्व्वं रसखण्डे रसार्णवे ॥ १४ ॥
रसः स्वच्छन्दनाथेन दीपिकारसमङ्गले।
व्याधिनां संहितायाञ्च प्रोक्तं नागार्ज्जुनेन यत् ॥ १५ ॥
उक्तं धूर्ज्जटिसिद्धेन स्वर्गवैद्यैः कपालिना।
अनेकरसशास्त्रेषुसंहितास्वागमेषु च ॥ १६ ॥
यदुक्तं वाभटे तन्त्रे सुश्रुते वैद्यसागरे।
अन्यैश्च बहुभिः सिद्धैर्यद्यदुक्तं विलोक्य तत् ॥ १७ ॥
तत्र यद् यदसाध्यं स्याद् यद् यद्देशेषु दुर्लभं।
तत्तत् सर्व्वं परित्यज्य सारभूतं समुद्धृतम् ॥ १८ ॥
क्वचिच्छास्त्रे क्रिया नास्ति क्रमः संख्या न च क्वचित्।
वाचायुक्तिः क्वचिन्नास्ति समुदायो न च क्वचित् ॥ १९ ॥
तेन सिद्धिर्न तत्रास्ति रसवादे रसायने।
वैद्यवादे च मन्त्रे च तस्माद् यत्नो मया कृतः ॥ २० ॥
यद् यद् गुरुमुखाज्ज्ञातं स्वानुभूतञ्च यन्मया।
तत्तल्लोकहितार्थाय प्रकटीक्रियतेऽधुना ॥ २१ ॥
श्रीमत्सूतस्वरूपो ददाति विलसच्छोभं वपुः शाश्वतं।
यूनां प्रीतिकरं सचञ्चलमनोमातेव पुंसां यथा ॥ २२ ॥

नान्यत्रास्ति शरीरनाशकगदप्रध्वंसकारी ततः।
कार्य्यं नित्यमहो न वै प्रयत्नतः सूतावपुः साधनम् ॥ २३ ॥

साक्षादक्षयदायको भुवि नृणां पञ्चत्वमुच्चैर्गतो
मूर्च्छां मूर्च्छितविग्रहो गदकृतां हन्त्युत्थकैः प्राणिनां ॥ २४ ॥
बद्धं प्राप्य सुरासुरेन्द्रचरितां तान्तां गतिं प्रापयेत्।
सोऽयं पातु परोपकारचतुरश्रीसूतराजो जगत् ॥ २५ ॥

रोगमुक्तावन्यामिसौ ॥

यदन्यत्र तदत्रास्ति यदत्रास्ति न तत् क्वचित् ।
रसरत्नाकर: सोऽयं नित्यनाथेन लिखित: ॥ २६ ॥

End. नास्ति ।

Colophon. इति श्रीरसरत्नाकरे रसेन्द्रखण्डे अजीर्णादिपादस्फोटान्तचिकित्सानाम षड्विंशतितमोपदेश: ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् नित्यनाथविरचितो रससागराभिधो रसविषयको निबन्धो वर्त्तत इति प्रारब्धस्थितषड्विंशश्लोकेन तथेति वचनेन सुस्पष्टं प्रतीयते ।

No. 62. रसादीनां मारणजारणादिप्रयोग: । Rasādīnāmmāraṇajāraṇādi Prayogaḥ. Substance, country-made yellow paper, 12 × 4 inches. Folia, 3. Lines, 6-12 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not fresh. Verse and prose. Generally correct. Complete.

A guide to the process of purifying mercury etc., entitled Rasādināmmāraṇajāraṇaprayogaḥ, the Sanskrit text being accompanied with a Bengali translation. Anonymous.

Beginning. अथ रसादीनां जारणमारणप्रयोग: ॥ तत्रादौ रसशुद्धि: ॥

इष्टकारजनीचूर्णै: आगारधूमकेन च ।
शोधित: पारदो ग्राह्यो सर्व्वदोषहरो भवेत् ॥

हरिद्राचूर्ण इष्टकचूर्ण भुल दिया प्रत्येके मर्द्दन करिबे ।

एकेनापि रशुनेन सम्यक् + + भवेद्रस: ॥

रशुन दिया परे घर्षण करिबे ।

इति रसशोधनम्।

अथ गन्धकशोधनम्।

लौहपात्रे विनिक्षिप्य घृतमग्नौ प्रदापयेत्।
गलितं दुग्धमध्ये तु प्रक्षिपेद् गन्धकं रजः॥

लौहपात्रे घृत तप्त करिया गन्धकचूर्ण दिया गलित हइले दुग्धे ढालिबे॥ इति गन्धकशुद्धिः।

अथाभ्रशोधनम्।

पादां वा पानि(?)संयुक्तमभ्रं बद्धा तु कम्बले।
त्रिरात्रं स्थापयेन्नीरे काञ्जिके च दिनत्रयम्॥

अभ्र पाताइया काञ्जिते फेलिबे तिन दिवस राखिबे परे एकपाद धान्य दिया वस्त्रे बान्धिया कच्लाइबे, तत्परे काकरसीभार रस दिया मर्द्दन करिले चूर्ण हय।

End. अथ मण्डूरशोधनम्॥

गोमूत्रे त्रिफलाक्वाथे तप्ततप्तानि योजयेत्।
लौहवत् मारणं तस्य जानीयात् कुशली भिषक्॥

अथ गुग्गुलुशोधनम्।

गुग्गुलुः पीटलं बद्धा दशमूलक्वाथे [illegible] देयं।

Colophon. इति जारणमारणप्रक्रियाः [illegible]। इति रसामृतं समाप्तम्।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् रसादीनां जारणमारणप्रयोगो वर्त्तते।

No. 63. रसेन्द्रकल्पद्रुमः। Rasendrakalpadrumaḥ. Substance, country-made white and yellow paper, 15 × 5 inches. Folia, 124. Lines, 9 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, old. Verse and prose. Generally correct. Complete.

A big work on Mercury, entitled Rasendrakalpadrumaḥ, complete in 4 Kāṇḍa, viz, (1) Suddhikāṇḍa, (2) Mūrchākāṇḍa, (3) Māraṇa-

kāṇḍa, (4) Bandhakāṇḍa, by Rāmakriṣṇa Bhaṭṭa, son of Nīlakaṇṭha an inhabitant of the village, Vemoolapalli.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ॥

लोकेशं व्यक्तमव्यक्तं निर्गुणं त्रिगुणात्मकम् ।
सदसद्रूपिणं वन्दे तं कारणमकारणम् ॥
वन्दे चरणसरोजं श्रीगौरीनीलकंठयोः पित्रोः ।
यद्भक्त्या कृतकृत्यास्तरन्ति दुःखाम्बुधिं लोकाः ॥
तापत्रयापहर्त्ता हरिरिव बलिजिद्धिरण्यगर्भोयः ।
स जयति शुद्धो दीप्तः पीताम्बर एव पारदोराजः ॥
रसलोहोऽपि रसादेः शुद्धाद्याः सिद्धियोगाय ।
तत्तद्रसेन्द्रतन्त्रा रसेन्द्रकल्पद्रुमे वाच्याः ॥
वेमूलपल्लिग्रामिक आर्वेयः कौशली कुलजनितः ।
श्रीरामकृष्णभट्टः कृतिमानिह नीलकण्ठभट्टसुतः ॥

End. एरण्डक्षेद्रसंयुक्तः सूतोविषविकारनुत् ।
सुरभिशकृद्रसभावितः शङ्खिशिखाचूर्णसंयुतः ॥
स्थावरजङ्गमकृत्रिमविषजित् वज्रामितोऽभ्यस्तः ।
गरे भुक्ते च वमनं ताम्रे च गरदोषजित् ॥
पक्वाशयगते कुर्याद्विरेचनं चोभयोर्द्वयम् ।
वरटादिविषं हन्ति लेपा भूनागमृत्तिका ॥
इतीदमुक्तं निखिलामयेषु
स्वस्थेषु चैवोभयशर्म्मकारि ॥
सिद्धौषधं यत् सुलभं प्रसिद्धं ।
यथानुभूतं व्यवहारसिद्धम् ॥
सिद्धौषधमव्यभिचरितमुक्तं समाप्तश्चायं ग्रन्थः ।

Colophon. इति नीलकण्ठात्मजश्रीरामकृष्णभट्टकृतरसेन्द्रकल्पद्रुमे प्रयोगकाण्डः समाप्तः ॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् श्रीनीलकण्ठभट्टात्मजश्रीरामकृष्णभट्टविरचितरसेन्द्रकल्पद्रुमाभिधो रसविषयको निबन्धो वर्त्तते ॥

No. 64. **रसेन्द्रचिन्तामणिः ।** Rasendracintāmaṇiḥ. Substance, country-made colourless paper, 12 × 5 inches. Folia, 93. Lines, 8–10 in a page. Character Nāgara. Date, ? Appearance, very old, and slightly worn out. Prose and verse. Not correct. Complete.

Another compilation on the same subject, entitled Rasendracintāmaṇi, complete in nine chapters, by Rāmcandra of Guha family. Noticed in the Oxford Cat. page 321.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः । इदानीं गुहकुलसम्भवश्रीरामचन्द्राख्यो रसेन्द्रचिन्तामणिग्रन्थमारभमाणस्तन्मूलदेवते श्रीमदम्बिकामहेश्वरौ सकलजगदुत्पत्तिस्थितिप्रलयनिदानं सविशेषसिद्धानुकूलवाचा वरीवस्यति ।

अर्थप्रकाशकासारविमर्षाम्बुजिनीमयं ।
सच्चिदानन्दविभवं शिवयोर्वपुराश्रये ॥

End. + + + + वैद्यस्फुटवङ्कफलैः कर्मभिरयं
निरमायि यन्थोऽतः प्रकृतगुरुसंकेतसुभगः ।
इदं वा किं ब्रूमः पतति नयनं चेदिह सतां
तदेव व्याहर्त्ता निजगुणगरिम्णः स्वयमसौ ॥
अभ्रान्तीत्थितसिद्धयोगिविभवाः कारुण्यपात्ररस-
यन्ययन्त्रितवुद्धयः प्रतिदिनं नन्दन्तु योगीश्वराः ।
प्रेमाणं परिवर्द्धयन्तु भिषजामुद्दामधामश्रियो
राजानः करिदन्तकुम्भकुलिशाः क्रीडानिबद्धक्रमाः ॥

Colophon. इति रसेन्द्रचिन्तामणौ नवमोऽध्यायः समाप्तश्चायं ग्रन्थ इति ।

विवरणम्—रसेन्द्रचिन्तामणिनामको रामचन्द्रकृतरसविषयकः कश्चिद्रसविषयकोनिबन्धविशेषः पुस्तकेऽस्मिन् वर्त्तते ।

No. 65. **रसेन्द्रचिन्तामणिः ।** Rasendracintāmaṇiḥ. Substance, country-made yellow paper, 16 × 4 inches. Folia, 84 (of which the first two folias are wanting). Lines, 5–7 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, almost fresh. Prose and verse. Not correct.

Another incomplete copy of the same work.

विवरणमुक्तपूर्व्वम् ।

No. 66. रसेन्द्रचिन्तामणि: । Rasendracintāmaṇiḥ. Substance, country-made colourless paper, 12 × 5 inches. Folia, 119. Lines, 8 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, worn out, and writings effaced in parts. Incorrect. Verse. Incomplete.

A different work treating of the same subject under the same name by Anantadeva Sūri. Though erroneously labelled Rasendra Cuḍāmaṇi, it should be correctly named Rasendracintāmaṇi after the colophon.

Beginning. श्रीगणेशाय नम: ।

जयत्यमरवन्दिता त्रिपुरसुन्दरी देवता
त्रिभोगविभवान्विता परमतत्त्वचिन्तामणि: ।
उपाधिरहिताहिता सकलशास्त्रनिर्द्धारिता
प्रपञ्चपरवञ्चिता त्रिभुवनैकमाता मता ॥ १ ॥
रस + + नाम रसरत्नकरण्डक: ।
भविष्यत्येष ग्रन्थ: श्रीमनोज्ञ + + पुस्तक: ॥ २ ॥
फले स्वादु + + दरिद्र: क्षुत्प्रपीडित: ।
यथाश्च + मत: कुर्य्या + नायन्य + + मी ॥
दुर्लभं स्त्रीजनं + + निर्गते ॥
यथ तथा ग्रन्थभङ्गे + + स्तोभायते ।
विचित्रं वस + + प्रकीर्त्तन + ।
च + + द + + कार्यं + + यते ॥ ५ ॥

Colophon. इति भिषगनन्तदेवसूरिविरचिते रसेन्द्रचिन्तामणौ जलयन्त्रसाधितदरिद्रदहनी नाम महारस: ।

विवरणम् — पुस्तकेऽस्मिन् श्रीअनन्तदेवसूरिविरचितो रसविषयको निबन्धो वर्त्तते ।

No. 67. राजवल्लभद्रव्यगुण: । Rājavallabhadravyaguṇaḥ. Substance, foolscap paper of white colour, 14 × 3 inches. Folia, 40. Lines, 6 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not fresh. Verse. Not correct. Complete.

This work treating of the properties of substances, originally composed by one Rājavallabha was subsequently revised by Nārāyaṇadās Kavirāj. The codex under notice is the revised recension of the work. See India Office Catalogue, Nos. 2717 and 2718, where the authorship of the work has been erroneously attributed to Nārāyaṇadāsa.

Beginning. ओं नमः शिवाय ।

परमानन्दसन्दोहकन्दं भप्रकरं सतां ।
इन्दिरामन्दिरं वन्दे गोविन्दं नन्दनन्दनम् ॥ १ ॥
श्रीनारायणदासेन कविराजेन धीमता ।
प्रतिसंस्क्रियते द्रव्यगुणोऽयं राजवल्लभः ॥ २ ॥
प्रभातप्राह्नमध्याह्नापराह्नरजनीभवाः ।
इति पञ्च परिच्छेदो (?) षष्ठोऽस्त्यथौषधादयः ॥ ३ ॥
ब्राह्मे मुहूर्त्ते उत्तिष्ठेत् स्वास्थ्यरक्षार्थमायुषः ।
शरीरचिन्तां निर्वृत्य शेषं कर्म्म समाचरेत् ॥ ४ ॥

शेषं मलमूत्रोत्सर्गः ।

End.

राजवृक्षोऽधिकं पथ्यो मृदुर्म्मधुरशीतलः ।
तत्फलं मधुरं हृद्यं वातपित्तहरं वरम् ॥
रोहितको यकृत्प्लीहगुल्मोदरहरः परः ।
रसायनीन्द्रदारुः शोथामवातपित्तजित् ॥
अपामार्गोऽग्निरतीक्ष्णः छेदनः स्रंसनः परः ॥
सिन्धुवारो विषश्लेष्मकुष्ठव्रणककापहः ।
तुलसी पित्तकृद्वातक्रिमिदौर्गन्ध्यनाशिनी ॥
कषायमधुरा रूक्षा वातघ्नी वंशलोचना ।
तुगा क्षीरी क्षयश्वासकासघ्नी मधुरा हि सा ।

इति वनौषधिगुणाः ।

दिङ्मात्रं दर्शितं ह्येतत् ग्रन्थ्यतामन्यतः परं ।
षष्ठौषधपरिच्छेदसमाप्तो राजवल्लभे ॥

Colophon. इति नारायणकविराजकृतो राजवल्लभोनाम द्रव्यगुणः समाप्तः ।

विवरणम् - पुस्तकेऽस्मिन् श्रीनारायणकविराजकृतराजवल्लभो नाम द्रव्यगुणविषयको निबन्ध वर्त्तते ।

———

No. 68. **द्रव्यगुण:** । Drabyaguṇaḥ. Substance, Srirāmpure yellow paper, 12 × 8 inches, bound in book form. Folia, 117. Lines, 4–12 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not fresh. Verse. Not correct. Complete.

Another copy of the same work.

विवरणनूतनपूर्व्वम् ।

No. 69. **राजनिर्घण्ट:** । Rājanirghanṭaḥ. Substance, country-made white paper, 10 × 5 inches, in book form. Folia, 150. Lines, 8–22 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1839. Appearance, very old, worn out, torn, and writing effaced in parts. Verse. Not correct. Not complete.

A dictionary on the Hindu Materia Medica, entitled Abhidhāna cūḍāmaṇi or Rājanirghaṇṭa by Narahari, son of Iśvara Sūri, an inhabitant of Kasmere, noticed by Aufrecht, A. M. No. 756, Catalogues Codicum Manuscriptorium. The codex under notice contains only the first half of the work.

Beginning. श्रीगणेशाय नम: श्रीगणेशाय नम: श्रीगुरुभ्यो नम: श्रीधन्वन्तरये नम: ।

यस्य नि:श्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्म्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थं महेश्वरम् ॥ १ ॥
श्रीकण्ठाचलमल्लकेलिषु मदत्कुम्भीन्द्रशुण्डाग्र रद-
प्रान्तोत्तंभितसंभ्रमाजमिलितै: शीतै: पयोविन्दुभि: ॥
निर्व्वापे मदसंज्वरे प्रमुदितस्तेनातपत्रश्रियं
विभ्राणेन निरत्ययं दिशतु व: श्रीविघ्नराजो मुदं ॥ १ ॥
कर्पूरक्षोदगौरं कपिलपृथुजटं त्र्यक्षं चन्द्रमौलिं
सौम्यं कुण्डं सुधांशु वरयुतमभयं दोश्चतुष्के दधानं ।
वामोत्सङ्गे वहन्तं विविधमणिकृतालंकृतामुज्ज्वलाङ्गीं
देवीमात्मानुरूपां तमभिमतमहं तेजसामीशं नमामि ॥ २ ॥

End.

एको यत्र मनस्विनामचतुरो पश्च द्वयोमस्त्रिणी-
मप्रज्ञाचतुरो खपञ्च यद + + + षष्ठां जयी ।
एकार्थादिरकृष्य नामरचना चूडा + स्वयी
विंशोऽसौ समपूरितार्थमतुना यत्नेन वर्गो + ६२ ॥

Colophon. इति श्रीनरहरिविरचिते निर्घण्टराजापरपर्यायनामाभिधानचूडामणौ आरण्यवर्गपरनामा शाल्मल्यादि-अष्टमो वर्गः।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् नरहरिपण्डितविरचितो निर्घण्टराजापरपर्य्यायाभिधानचूडामणि र्नाम निबन्धो वर्त्तते।

Note. In fact we find in some parts of the codex many couples of folios with the same page marks, so that it can be naturally inferred, that some folios of the second part have been mixed together with those of the first.

No. 70. राजनिर्घण्टः। Rājanirghaṇṭaḥ. Substance, foolscap paper, 16 × 5 inches. Folia, 162. Lines, 2-8 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, old. Verse. Not correct. Complete.

A complete copy of the same work.

End.

दूर्व्वानिम्ना यविवचा प्रिया च
सा मायपर्णी शिशिरोचना तथा।
चायन्तिका जीवति कामदा बला
मङ्गल्यकाद्यामिति चन्द्रमाह्वयाः॥
प्रियंगुच्छिन्ना चिह्नताकषाह्वया
वंदाक दूर्व्वा तुलसी च नौलिनी।
दुर्गा खगकस्तुरिकाश्वसारिका
श्यामा महौषधिकथिता भिषग्वरैः॥
इति एकार्थादि एकादशार्थाः।

Colophon इति काश्मीरमण्डलप्रसिद्धवसतिश्रीमठसिद्धगुहाभ्यस्थानस्थितश्रीमन्दि-स्फोटा-प्रसिद्धमहिमानन्द-श्रीश्रीमानन्दाचार्य्यवंशोद्भवचतुर्दशविद्याविनोदपरि-णतसमागमहितवैराग्यधीश्वश्रीपरमहंसजगद्विज्ञान-तिमिरमार्त्तण्डश्रीचक्रे-श्वरापरनामधेयश्रीराजराजेन्द्रगिरिश्रीपादपद्मसर्व्वाङ्ग-मकरन्दामोद-मुदित-

सद्वैद्यविद्याविशारददास विशारदमानसंह्वितारि भुरन्धुरनाबाधनायकप-मुख्य-गुणसहजश्रीमदीश्वरसनुश्रीमदमृतेशानन्द-चरणारविन्द-मकरन्दोदित-श्रीनरहरिपण्डितविरचिते निघण्टु राजापरपर्य्यायवत्यभिधानचूड़ामणौ चैकार्थ्याभिधानवर्गोविंशवर्गः ॥ । श्री ॥

विवरणन्तूत्तपूर्व्वम् ।

No. 71. वाभटस्योत्तरस्थानम् । Vābhaṭasyottarasthānam. Substance, country-made yellow paper, 11 × 8 inches. Folia, 168. Lines, 18–22 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, not very fresh. Verse. Generally correct. Incomplete.

This codex contains the Uttarasthānam of the Aṣṭāngahṛidaya a medical work by Vābhata, from the beginning of the second chapter of the fifth section upto a large portion of the thirty-ninth chapter of the sixth section.

पुस्तकेऽस्मिन् वाभटविरचितसुप्रसिद्धाष्टाङ्गहृदयाख्यवैद्यकनिबन्धस्योत्तरस्थानस्य ऊनचत्वारिंशो-ध्यायावधिकांशोवर्त्तते ।

.No. 72. वाभटशरीरस्थानम् । Vābhaṭaśarīrasthānam. Substance, foolscap paper, 14 × 4 inches. Folia, 12 (of which the first two are wanting). Lines, 6 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, almost fresh. Verse. Not correct. Incomplete.

This codex contains only a little fragment of Śarīrasthānam of Vābhaṭa.

पुस्तकेऽस्मिन् वाभटविरचितस्य सुप्रसिद्धस्याष्टाङ्गहृदयाख्यवैद्यकनिबन्धस्य शारीरस्थानस्याल्पस्वल्पांशो विद्यते ।

No. 73. आयुर्व्वेदरसायनः । Áyurvedarasāyanaḥ. Substance, foolscap paper of white colour, 9 × 7 inches, bound in book form. Folia,

68. Lines 15–27 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, old, and having many gaps in its writings. Prose. Not correct. Incomplete.

This codex contains a portion of the commentary on the Aṣṭāngahṛidnya, entitled Āyurvedarasāyanaḥ by Hemādri.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः। अविघ्नमस्तु।

पूर्व्वं कूर्म्मतया चतुर्भुजतया दोर्भ्यां धृतो मन्दरं।
यहा क्षीरसमुद्रमौषधभृतं निर्म्मथ्य निष्पादितैः॥
आनीतैरमृतैर्भिषक्तमतया योषित्तया पायितै-
र्देवानामजरामरत्वमकरोत् तस्मै नमो विष्णवे॥ १॥
हेमाद्रिणा चतुर्व्वर्गचिन्तामणिविधायिना।
तदुक्तव्रतदानादिसिद्ध्यङ्गारोग्यसिद्धये॥ २॥
क्रियतेऽष्टाङ्गहृदयस्यायुर्व्वेदस्य संग्रहः।
टीका चरकहारीतसुश्रुतादिमतानुगा॥ ३॥
चरके हरिचन्द्राद्यैः सुश्रुते जेज्जटादिभिः।
टीकाकारैर्न निर्णीतमिह हेमाद्रिणोदितं॥ ४
दैत्यध्वंसभयात्त्रियाम्मलयिनः स्वे हि प्रतापैः परान्
प्रद्राव्य प्रभृतान् प्रवेश्य परितो दुर्गोदरं द्राक्ततः॥
ऊर्द्ध्वाधोगतिं निर्गमय्य मदनैर्दैत्यादिभिः विद्विषो
दोषानव + + + टि हि समराव्यमसङ्कारिव हेमाद्रिणा
हेमाद्रिर्नाम रामस्य राज्ञः
श्रीकरणेष्वधि॥
ननु भो भगवन्निष्टषाड्गुण्यकरणेष्वधि।
सर्व्वेषां द्वीपवर्षाणां मेरुवत्सरतः स्थितः
तदस्तु सर्व्वोत्तरतो हेमाद्री दृश्यते यतः।
सेव्या हेमाद्रिटीकेयमायुर्व्वेदरसायनः॥
आयुर्व्वेदात्मना पुंसां निर्द्दोषत्वं हि नान्यथा।
अष्टाङ्गहृदयं मुख्यमतुक्तोऽष्टाङ्गसंग्रहः।
तन्त्रान्तराणि वैवर्ण्ये सर्व्वाणि सकृतानि च॥
आयुर्व्वेदं व्याचिख्यासुः वाग्भटाचार्य्यः।
प्रथमश्लोकेनेष्टदेवतां नमस्करोति॥
रागादिरोगानिति॥

End. नास्ति।

Colophon. नास्ति।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् हेमाद्रिकृताष्टाङ्गहृदयटीकायुर्व्वेदरसायनाभिधाऽसम्पूर्णा वर्त्तते।

No. 74. **वैद्यकजीवनम्।** Vaidyakajīvanaam. Substance, country-made yellow paper, 10 × 4 inches. Folia, 21. Lines, 9 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, old, and torn in parts. Verse. Not correct. Complete.

A guide to the Hindu Medical Practitioners, entitled Vaidya-jīvanaḥ, or the life of the Vaidyas, complete in five chapters by Lolimbarāj, son of Divākara. Noticed by Aufrecht in his Catalogue Codicum Manuscriptism, 754, p. 317.

Beginning.

प्रकृतिसुभगगात्रं प्रीतिपात्रं रमाया
दिशतु किमपि धाम श्यामलं मङ्गलं वः।
नवधकमललीलां यस्य पादौ दधाते
प्रणतहरजटालीगाङ्गरिङ्गत्तरङ्गैः॥ १॥
एवं वामदृशां दृशां सुखकरं श्रीसत्प्रकाशप्रदं
स्पष्टाष्टादशभाषु तद्भगवती भर्गस्य भाग्यं भजे।
यद्गत्तेन मया घटस्तनि घटीमध्ये समुत्पाद्यते
पद्यानां शतमङ्गनासुधीजनस्पर्द्धाविधानोद्धुरम्॥ २॥
दिवाकरप्रसादेन रोग्यारोग्यसमीहया।
समासेन वयं कुर्म्मः काव्यं सद्वैद्यजीवनम्॥ ३॥
तथापि क्रियते ग्रन्थः सन्ति यद्यपि दुर्ज्जनाः।
नहि दस्युभयाल्लोको दैन्यवानिह वर्त्तते॥ ४॥
येषां न चेतो ललनासु लग्नं
मग्नं न साहित्यसुधासमुद्रे।
ज्ञास्यन्ति ते किं नु महाप्रयासा
न्मैधा यथा वारवधूविलासान्॥ ५॥

End.

आयुर्वेदवचोविचारसमयो धन्वन्तरिः केवलं
सौभाग्यानविदां दिवाकरसुधाब्धीधिषियामापतिः।

उत्तंस: कवितालतां मतिमतां भूमृत्सभाभूषणं
कान्तोक्त्या कृतवैद्यजीवनमिदं लोलिम्बराज: कवि: ॥ ६ ॥

Colophon. इति श्रीमद्दिवाकरसूनुपण्डितलोलिम्बराजविरचिते वैद्यजीवने रसप्रकरणतन्त्रोनाम पञ्चमोविलास: ॥ ० ॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थ: ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् दिवाकरतनयलोलिम्बराजविरचितवैद्यकजीवनं नाम वैद्यनिबन्धो वर्त्तते ।

No. 75. वैद्यकजीवनम् । Vaidyakajīvanam. Substance, country-made colourless paper, 9 × 4 inches. Folia, 29. Lines, 5–8 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1849. Appearance, very old, and worm-eaten in parts. Verse. Not correct. Complete.

Another copy of the same work.

विवरणमुक्तपूर्व्वम् ।

No. 76. वैद्यकजीवनं । Vaidyakajīvanaṁ. Substance, country-made colourless paper, 8 × 4 inches. Folia, 23. Lines, 8–12 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old. Verse. Not correct. Complete.

Another copy of the same work.

विवरणमुक्तपूर्व्वम् ।

No. 77. वैद्यकपरिभाषा । Vaidyakaparibhāṣā. Substance, country-made colourless paper, 15 × 4 inches. Folia, 5. Lines, 7–12 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, old. Verse. Not correct. Incomplete.

A work, defining the technical terms used in Hindu Medical works, entitled Vaidyakaparibhāṣā. Anonymous.

Beginning. ओं नमः शिवाय। अथ परिभाषामाह।

गुञ्जाभिर्दशभिर्माषः षड्भिः कैश्चिदुदाहृतः।
सप्तभिर्न्नवभिश्चैव गुञ्जाभिर्माषकोऽपरः।
अष्टाभिर्माषकः कोऽपि गौडे द्वादशभिस्तथा।
अर्थाच्च विविधं मानं कलिङ्गं मागधं तथा॥
कलिङ्गान्मागधं श्रेष्ठमेवं मानविदो विदुः।
कालिङ्गं सौश्रुतं मानं पञ्चरात्रकमानतः॥

End. नास्ति।

Colophon. इति परिभाषानिरूपणं समाप्तम्।

विवरणम्—वैद्यशास्त्रीयपरिभाषाविषयकोऽयं निबन्धः।

No. 78. वैद्यकभाषा। Vaidyakabhāṣā. Substance, country-made white paper, 15 × 5 inches. Folia, 9. Lines, 11–12 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1953. Appearance, fresh. Prose. Generally correct. Incomplete.

This codex contains a Hindi translation of a work on medicine. The work being incomplete we could not make a full notice of this.

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् आयुर्वेदीयनिबन्धविशेषस्य हिन्दीभाषानुवादोऽसम्पूर्णोवर्त्तते।

No. 79. वैद्यकभाषा। Vaidyakabhāṣā. Substance, country-made white paper, 9 × 4 inches. Folia, 22. Lines, 6–7 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1834. Appearance, old, worm-eaten in parts. Prose. Not correct. Incomplete.

Another copy of the same work.

विवरणन्तत्पूर्व्वम्।

No. 80. वैद्यकभाषा । Vaidyakabhāṣā. Substance, country-made white paper, 7 × 4 inches. Folia, 13. Lines, 7 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, old. Verse. Not correct. Incomplete.

A Hindi compilation from several Sanskrit Medical works entitled Vaidyakabhāṣā, in verse. It is a different work from the one noticed above. Anonymous.

पुस्तकेऽस्मिन् हिन्दी पद्यैरनूदितो वैद्यनिबन्धविशेषो वर्त्तते ।

No. 81. वैद्यकरत्नावली । Vaidyakaratnāvalī. Substance, country-made yellow paper, 16 × 3 inches. Folia, 34 (in addition to some unmarked folios, and excepting 5 pages in the beginning). Lines, 6 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, almost fresh. Verse. Generally correct. Incomplete.

An incomplete copy of Vaidyakaratnāvalī having neither beginning nor end, and not even any colophon is found in it; consequently we could not give a full notice of this. Perhaps it is the same as that by Kavicandra, Paris B. 2421.)

विवरणम् पुस्तकेऽस्मिन् वैद्यकरत्नावली नाम वैद्यकनिबन्धविशेषोऽसम्पूर्णो वर्त्तते ।

No. 82. वैद्यनाथीरसमञ्जरी । Vaidyanāthīrasamañjarī. Substance, country-made colourless paper, 9 × 4 inches. Folia, 55. Lines, 7-10 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1808. Appearance, old, worn out, and worm-eaten in parts. Verse. Not correct. Complete.

A Hindu medical work treating of quack medicines and prognostication, entitled Rasamañjarī, complete in ten chapters, by Śālinātha, son of Vaidyanātha. Hence it is sometimes called Vaidyanāthī Rasamañjarī. See 96a India Office Catalogue p. 966.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ।

यदखण्डमण्डलगलन्मदवारिबिन्दु
पानालसातिनिभृता ललितालिमाला ।
संगुञ्जितेन विनिहन्ति नरेन्द्रनील-
सङ्कासको गणपतिः शिवमातनोतु ॥ १ ॥
शुद्धि + भवति यच्चरणारविन्द—
द्वन्द्वे पुरन्दरपुरःसर देवतानां ।
मन्दा + तां कलयतां सुकिरीटकोटिः
श्रीसारदा भवतु सा भवपारदाय: ॥ २ ॥
श्रीवैद्यनाथतनयः सनयः सुशीलः
श्रीशालिनाथ इति विश्रुतनामधेयः ।
तेन वाक्यविधिना विविधान् प्रबन्धा-
नारभ्यते सुकृतिना रसमञ्जरीयं ॥ ३ ॥
समधुव्रतविद्यानां सततं चित्तधारिणी
अनेकरसपूर्णेयं क्रियते रसमञ्जरी ॥
हरति सकल रोगान् मूर्च्छितो यो नराणाम् + ।
+ + + किल बद्धः खेचरत्वं य + न ॥

End. तेषामखण्डशशिकान्तिसुपुण्यभाजां
स्वप्नेऽपि न भवति कालभयं नराणां ।
इभवक्त्रमहं वन्दे पाशांकुशसुशोभितम् ।
कान्तरूपं मदोन्मत्तं विघ्नशासनकृन्तनम् ॥
वैद्यनाथस्य पुत्रेण शालिनाथेन धीमता ।
शास्त्रमालोक्य सुधिया रचिता रसमञ्जरी ॥

Colophon. इति श्रीपण्डितवैद्यनाथतनयश्रीशालिनाथविरचिता रसमञ्जरी । तत्र काल ज्ञानादिकथनं नाम दशमोऽध्याय: । संवत् १८०८ शाके श्रावण सुदि १ भृगुवासरे लिखितं । यथा प्रति तथा श्री श्यामा श्यामा श्यामा । ह । शिव शिव शिव । श्रीगणेशाय नमः । ह ।

विवरणम्—रसमञ्जरीनामकोऽयं रसविषयको निबन्धः श्रीशालिनाथविरचितः ।

———

No. 83. रसमञ्जरी । Rasamañjarī. Substance, country-made white paper, 15 × 12 inches, (bound in book form). Folia, 19. Lines, 8–26 in a page. Character, Nāgara. Date ? Appearance, old, worm-eaten throughout. Verse. Not correct. Complete.

Another copy of the same book.

विवरणंनूक्तपूर्व्वम् ।

No. 84. रसमञ्जरी । Rasamañjarī. Substance, country-made Kaśmīrī white paper, 18 × 8 inches. Folia, 27. Lines, 4–10 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1956. Appearance, fresh. Not correct. Complete.

A complete copy of the same work.

विवरणंनूक्तपूर्व्वम् ।

No. 85. वैद्यकसंग्रहः । Vaidyakasaṁgrahaḥ. Substance, country-made colourless paper, 9 × 4 inches. Folia, 107. Lines, 7–9 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, old, torn in parts, and writings effaced in some folios. Prose and verse. Not correct. Incomplete.

This codex contains a compilation from several Hindu medical works, entitled Vaidyakasaṁgraha. The copy under notice is an incomplete work, the writing in its beginning being injured in most parts, and being without any colophon, we could not make a complete notice of this.

पुस्तकेऽस्मिन् वैद्यकसंग्रहोनाम वैद्यकनिघण्टविशेषोऽसम्पूर्णो वर्त्तते ।

No. 86. व्याख्यामधुकोषः । Vyākhyāmadhukoṣaḥ. Substance, country-made foolscap paper, 18 × 5 inches. Folia, 239. Lines, 6 in a page. Character, Bengali. Date, Bengali Era 1234. Appearance, nearly old. Prose. Not correct. Complete.

A commentary on the Rogaviniścaya or the Mādhava Nidāna, entitled Vyākhyāmadhukoṣa, by Vijayarakṣita. Noticed in India Office Catalogue 714, page 934.

Beginning. श्रीराधावल्लभः । नमः सरस्वत्यै ।

श्रीशिरुचिरहारव्यक्तसत्काईदेही
दिशतु घनघनाभः पद्मनाभः श्रियं वः ।
त्रिदशसरिदशीतश्वेतजावारिमध्ये
भमिभवमिव नाभौ वारिजे यस्य रेजे ॥ १ ॥
भट्टारजेज्जडगदाधरवास्पचन्द्र-
श्रीचक्रपाणिनकुलेश्वरसेनभव्यैः ।
ईशानकार्त्तिकसुकीरसुधीरवैद्यैर्-
मैत्रेयमाधवमुखैर्लिखितं विचिन्त्य ॥ २ ॥
तन्त्रान्तराण्यपि विलोक्य ममैष यत्नः
सद्भिर्विधेय इह दोषविधौ समाधिः ।
मर्त्यैरसर्व्वविभवैर्विहिते क्व नाम
ग्रन्थोऽस्ति दोषविरहः सुचिरन्तनोऽपि ॥ ३ ॥
तत्तद्ग्रन्थतरुभ्यो व्याख्याकुसुमरसलेशमाहृत्य ।
भ्रमरेणेव मयायं व्याख्यामधुकोष आरब्धः ॥ ४ ॥
उपयुक्तमिहानुक्तं निदानं माधवेन यत् ।
ग्रन्थव्याख्याप्रसङ्गेन मया तदपि लिख्यते ॥

अथ प्रथितसर्व्वायुर्व्वेदबोधविशुद्धबुद्धिर्माधवकरो वैकारिकप्रत्यादितत्त्व-वुभुत्सोत्सुकचिकित्सकजनानुजिघृक्षया विधित्सितग्रन्थसन्दर्भारम्भे तत्-प्रत्यूहव्यपोहहेतुं परमाप्ताचारपरम्परापरिप्राप्तं स्वेष्टदेवताप्रणामं प्राक् प्राणैषीत् । ग्रन्थश्रोतृणामपि विश्वेश्वरस्य महेश्वरस्य प्रणामानुवादमात्रादपि विघ्नोपशमो भवतीत्यभिप्रायेण तद्ग्रन्थादौ निबद्धवान् । प्रणम्येति ।

End. न समदोषः प्रसन्नाग्निरित्यादिः श्लोकस्य सकल एवार्थो विरुद्ध इति ।

Colophon. इति वैद्यमहामहोपाध्यायश्रीविजयरक्षितकृतौ व्याख्यामधुकोषे विषनिदानं समाप्तम् ।

सूक्तिमुक्तावली ग्रन्थे गुरुणा यत्र गुम्फिता ।
मया समग्रमग्रन्थि + + + ॥

निविड़गुणनिबन्धे दाम्नि वाग्मालतीनां
परमपरिमलश्रीधाम्नि लब्धावसङ्गम् ।
हरति वचनमन्दं सूक्तिसौरभ्यशोभा-
हचनमपि मदीयं किञ्चिदेतत् कदाचित् ॥
सन १२३८ साल २५ अग्रहायण । श्रीश्रीराधावल्लभः ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् विजयरक्षितविरचितमधुकोषाख्यस्य माधवनिदानव्याख्याग्रन्थस्य रोग-निश्चयव्याख्यानिबन्धो वर्त्तते ।

No. 87. शरीरस्थानम् (वाभटीयम्) । Śarīrasthānam (Vābhaṭīyam). Substance, Śrīrāmpurī yellow paper, 12 × 7 inches, bound in book form). Folia, 99. Lines, 10–13 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, nearly fresh. Verse. Not correct. Complete.

This codex contains Śarīrasthāna as belonging to the Aṣṭāṅgahṛidaya of Bābhaṭa. The work has been edited by Aṇṇā Moreśvar Kuṇte, 2nd edition, Bombay, 1891. See Oxford Catalogue No. 741, 742.

पुस्तकेऽस्मिन् श्रीमद्वाभटविरचिताष्टाङ्गहृदयान्तर्गतं शरीरस्थानं वर्त्तते ।

No. 88. शार्ङ्गधरसंहिता । Śārṅgadharasaṁhitā. Substance, country-made white paper, 14 × 5 inches. Folia, 109. Lines, 1–10 in a page. Character, Nāgara. Date, Śaka 1661. Appearance, old, writing effaced in parts. Verse. Not correct. Complete.

A Saṁhitā or original work on cikitsā or treatment in verse, by Śārṅgadhara, son of Dāmodara, entitled Śārṅgadhara Saṁhitā. This work is complete in three parts or khaṇḍas, (1) the Pūrva, (2 Madhyama and (3) the Uttara, with thirty-two chapter in all. Noticed in the Catalogue of the India Office Library Nos. 2659–61, p. 933 Oxford Catalogue, No. 748, p. 315, and also in the Berlin Catalogue No. 935, p. 281.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः

श्रियं स दध्याद्भवतां पुरारि
र्यदङ्गतेजःप्रसरे भवानी ।
विराजते निर्मलचन्द्रिकायां
महौषधीव ज्वलिता हिमाद्रौ ॥ १ ॥
प्रसिद्धयोगा मुनिभिः प्रयुक्ता-
श्चिकित्सकैर्ये बहुशोऽनुभूताः ।
विधीयते शार्ङ्गधरेण तेषां
सुसंग्रहः सज्जनरञ्जनाय ॥ २ ॥
इत्यादिरूपाकृति सात्म्य (साध्य) जाति
भेदैः समीक्ष्यातुरसर्व्वरोगान् ।
चिकित्सितं कर्षणबृंहणाख्यं
कुर्व्वीत वैद्यो विधिवत् सुयोगैः ॥ ३ ॥
दिव्यौषधीनां बहवः प्रभेदा:
वृन्दारकाणामिव विस्फुरन्ति ।
ज्ञात्वेति सन्देहमपास्य धीरैः
सम्भावनीया विविधप्रभावाः ॥ ४ ॥
स्वाभाविकागन्तुककायिकान्तरा
रोगा भवेयुः किल कर्मदोषजाः ।
तच्छेदनार्थं दुरितापहारिणः
श्रेयोमयान् योगवरान् नियोजयेत् ॥ ५ ॥
प्रयोगानागमात् सिद्धान् प्रत्यक्षादनुमानतः ।
सर्व्वलोकहितार्थाय वक्ष्याम्यनतिविस्तरात् ॥ ६ ॥

अथ अनुक्रमणिका ।

प्रथमं परिभाषा स्याद् भैषज्याख्यानकं तथा ।
नाडीपरीक्षादिविधिस्ततो दीपनपाचनम् ॥ ७ ॥
ततः कलादिकाख्यानमाहारादिगतिस्तथा ।
रोगाणां गणना चैव पूर्व्वखण्डोऽयमीरितः ॥ ८ ॥
स्वरसः क्काथपाकौ च हिमः कल्कश्च चूर्णकम् ।
तथैव गुटिकालेहौ स्नेहः सन्धानमेव च ॥ ९ ॥
धातुशुद्धिरसाश्चैव खण्डोऽयं मध्यमः कृतः ।
स्नेहपानं स्वेदविधिर्वमनञ्च विरेचनम् ॥ १० ॥

ततस्तु खेदविधिः स्यात् ततश्चापि निरूहणं ।
ततश्चाप्युत्तरवस्तिः ततो नस्यविधिस्ततः ॥ ११ ॥
धूमपानविधिश्चैव गण्डूषादिविधिस्तथा ।
लेपादीनां विधिः प्रोक्तः तथा शोणितविस्रुतिः ॥ १२ ॥
नेत्रकर्म्मप्रकारश्च ततः स्यादुत्तरस्त्रयम् ।

End. द्वात्रिंशत्संमिताध्यायैः युक्तेयं संहिता स्मृता ।
षड्विंशतिशतान्यत्र श्लोकानां गणितानि च ।
आयुर्वेदसमुद्रस्य गूढार्थोंमणिसञ्चयः ।
अतः कैश्चिद्बुधैस्तेस्तु कृता विविधसंहिता ॥ १२८ ॥
किञ्चिदर्थं ततो नीत्वा कृतेयं संहिता मया ।
कृपा कटाक्षविक्षेपानस्यां कुर्व्वन्तु साधवः ॥ १२९ ॥
विविधगदार्त्तिदरिद्रनाशनं
हरिरमणीव करोति योगवलैः ।
विलसतु शार्ङ्गधरसंहिता सा
कविहृदयेषु सरोजनिर्म्मलेषु ॥

Colophon. इति श्रीदामोदरसूनुना शार्ङ्गधरेण विरचितसंहितायां चिकित्सास्थाने नेत्रविधिरध्यायः समाप्तोऽयं शार्ङ्गधरः। अनेन लिखनश्रवणेन साम्बशिवः प्रसन्नो भवति।

शाके भूर्त्तुः (भ्रृतु) रसैकसम्परिमिते मासेश्विने वासरे
शुक्रे चापरपक्षके च्छिकतिथौ राधापतिर्भूसुरः ।
लक्ष्मणाख्यपुरे लिलेख रुचिरां दामोदरीयां कृतिं
श्रीमत्साम्बशिवस्य तोषणमतो ह्यायुर्व्वेदः स्यादिति (?) ॥

विवरणम् – पुस्तकेऽस्मिन् शार्ङ्गधरसंहिताभिधः सुप्रसिद्धोवैद्यकनिबन्धविशेषो वर्त्तते ।

No. 89. शार्ङ्गधरसंहिता । Sārṅgadharasaṁhitā. Substance, country-made white paper, 12 × 4 inches. Folia, 13. Lines, 7-8 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, not very old but slightly worm-eaten throughout, for which the writing has been injured in most parts. Verse. Not correct. Incomplete.

This codex contains upto the end of the fourth chapter only.

विवरणन्तु पूर्व्ववत् ।

No. 90. **शार्ङ्गधरसंहिता।** Śārṅgadharasaṁhitā. Substance, country-made colourless paper, 12 × 6 inches. Folia, 142 (of which fol. 1st is wanting). Lines 10 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1841; Śaka 1668. Appearance, very old. Verse. Not correct. Complete, (except the 1st fol.)

Another copy of the same work.

विवरणमुक्तपूर्व्वम्।

No. 91. **षण्डस्फुटकम्।** Ṣaṇḍasphuṭakam. Substance, country-made yellow paper, 10 × 4 inches. Folia, 53 (of which first two are wanting). Lines 10–13 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, old. Prose and verse. Not correct. Incomplete.

A medical work in Sanskrit, with a Hindi translation. Although this codex is labelled Ṣaṇḍasphuṭakam which is quite meaningless to us yet we keep it as no other name could be found. None of the colophons gives the author's name. The codex is without beginning as well as the end.

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् हिन्दीभाषानुवादसहितसंस्कृतश्लोकमूलकः कश्चिद्वैद्यकनिबन्धो वर्त्तते।

No. 92. **वैद्यजीवनटीका (गूढार्थदीपिका)।** Vaidyajīvanaṭīkā (Gūḍhārthadīpikā). Substance, foolscap paper, 15 × 4 inches. Folia, 32. Lines, 8–9 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1730.* Appearance almost fresh. Prose and verse. Generally correct. Complete.

A commentary of the Vaidyakajīvanam, entitled Gūḍhārthadīpikā, by Harinātha Gosvāmī, son of Manohara. Noticed in Ulawar Cat. No. 435.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः।

यस्याङ्घ्रिकंजमकरंदलीहोलयीऽमी
व्यासादयो विविधवाङ्मयमाचिकीर्षुः (?)।
भक्तार्त्तिदैत्यदलनाय कृतावतारी
विघ्नं ममैष हरिरयं त्वखिलं निहन्यात् ॥ १ ॥

---

* This is the date of the composition of the work, see the colophon.

जम्बुद्दीपप्रथितसुयशोराशिरुद्भासितश्री-
रश्रेराकापतिरिव हरेराविरासीद्द्विजेशः ।
लक्ष्मीदासः सकलजगतां वन्दनीयानुभावो
ध्वस्ताज्ञानान्धकारः करगलदमृतानन्दिताशेषविश्वः ।
भक्त्या प्रसाद्य नृहरिं स तदीयपाद-
पद्माब्जपूजनपवित्रविचित्रकीर्त्तिः ।
गोस्वामिनां समधिगम्य हरिप्रधानं
धर्म्मं शशास वसुधातलमात्मनिष्ठः ॥ ३ ॥
श्रीमन्मनोहर इति प्रथितः पृथिव्यां
तस्यात्मजोखिलमहीपशिरःस्थरत्नैः ।
प्रद्योतिताङ्घ्रियुगलो भिषजाधिपत्य-
मापादि वैद्यरचनासु कृतः श्रमोऽलं ॥ ४ ॥
तस्यात्मजोनिखिलवैद्यकतत्त्ववेत्ता
भेत्ता द्विषां सकलदुर्ज्जनमानजेता ।
लक्ष्मीनृसिंहकृपयाप्तसमस्तशर्म्मा
टीकां व्यधीत्क्लिपदीमां हरिनाथशर्म्मा ॥ ५ ॥
मात्सर्य्यमुत्सार्य्य विलोकनीया
सद्भिर्दयावद्भिरियं मदीया ।
व्याख्याकृतः सम्बलिताक्षिपातैः
प्रामाण्यमायाति हि स्वोक्तितान्यैः ॥ ६ ॥
वैद्यजीवनगूढार्थदीपिकेयं प्रतन्यते ।
स्नेहपूर्व्वं सदा सद्भिरुद्दीप्या विनयं मम ॥ ७ ॥
मेधां सुधीरत्र विधाय येषां
लोलिम्बराजकृतवैद्यजीवनम् ।
तया समं वादमिषेण ग्रन्थं
प्रश्नोत्तरालङ्कृतगद्यपद्यम् ॥ ८ ॥

लोलिम्बराजः कविः शिष्टाचारमङ्गीकृत्य प्रारब्धग्रन्थस्य निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं श्रीकृष्णमन्वर्थयन् आशीर्व्वादात्मकं मङ्गलमातनोति ।

End. आयुरिति—लोलिम्बराजकविर्वैद्यजीवनं नाम ग्रन्थमकृत कया कान्तया चकार। कान्ता स्त्री तद्वचनद्वारेण। आयुर्व्विन्दति यद्वा आयुर्व्वेदयति ज्ञापयति प्रकृतिज्ञानरसायनदुरदृष्टाद्युपदेशात् आयुर्व्वेदः वैद्यशास्त्रम् तस्य वचांसि वाक्यानि तेषां विचारः अनेकवादिद्वन्द्वमतमुद्धृत्य स्वमतस्थापनं तत्त्वनये

केवलं धन्वन्तरिः पुनर्गानविदां गीतशास्त्रज्ञानां सीमा अवधि भरतशास्त्रानु-रत्या पुनः दिवाकरोनाम तत्पिता, सुधाश्रीधरः अमृतसमुद्रः तस्य विद्यामा पतिश्चन्द्रः कवितावतां उत्तंसः शिरोभूषणं मतिमतां बुद्धिमतां भूभृत् राजा अथवा मतिमतां कवितावतां विशेषणं यथा भूभृतां राज्ञां सभां भूषयति अनेककवितान्तरादिभिः शोभयति इत्येवंभूतः ।

Colophon. इति श्रीमन्महीश्वरसूनुगोस्वामिहरिनाथकृतायां टीकायां पञ्चमो विलासः समाप्तः ।

श्रीमद्भूपतिविक्रमाब्दगणना खं वह्निसप्तेन्दुभिः
मासे श्रावणके सिते यमतिथौ वारे हिमांशोरियं ।
टीका वैद्यजीवनस्य रचिता श्रीनाथगोस्वामिभि-
र्वैतन् तद्घटकस्थितैः स्वहृदये धार्य्यं भिषग्भिः सदा ॥

। १ । १ । १ । १ । १ । १ । १ । १ । १ । १ । १ ।

विवरणम् — पुस्तकेऽस्मिन् श्रीहरिनाथशर्म्मविरचिता गूढ़ार्थदीपिका नाम वैद्यजीवनटीका वर्त्तते ।

No. 93. सुश्रुतसूत्रस्थानम् (निबन्धसंग्रहसहितम्)। Suśruta-sūtrasthānam (Nivandhasamgrahasahitam). Substance, country-made colourless paper, 12 × 4 inches. Folia, 178. Lines, 5–9 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, very old, and worn out. Prose and verse. Not correct. Complete.

This codex contains the Sūtrasthāna of Suśruta Saṁhitā, an original Hindu Medical work by Suśruta, with the commentary Nibandhasaṁgraha noticed hereafter. The work has been edited at Calcutta by Madhusūdan Gupta, 1835–36, and by Jīvānanda Vidyāsāgara, 1877.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः। ओं नमो ब्रह्मप्रजापत्यश्विबलभिद्धन्वन्तरिसुश्रुतप्रभृतिभ्यः। अथातो वेदोत्पत्तिं नामाध्यायं व्याख्यास्यामः। यथोवाच भगवान् धन्वन्तरिः सुश्रुताय। अथ खलु भगवन्तममरवरमृषिगणपरिवृतमाश्रमस्थं काशिराजं दिवोदासं धन्वन्तरिमौपधेनव: वैतरणौ वभ्रपौष्कलावतकरवीर्य्यगोपुर-रक्षितसुश्रुतप्रभृतयो ऊचुः। भगवन् शारीरमानसागन्तुस्वाभाविकै-र्व्याधिभिः विविधवेदनाभिघातोपद्रवोत्पीड़ितान् सनाथानप्यनाथान् विचेष्टमानान् विक्रोशतश्च मानवानभिसमीक्ष्य मनसि नः पीड़ा भवति, तेषां

सुखेषिणां रोगोपशमार्थमात्मनो प्राणयात्रार्थञ्च प्रजाहितहेतोरायुर्व्वेद मिच्छाम इह उपदिश्यमानम्। अत्रायत्तमैहिकामुष्मिकञ्च श्रेयः। तद्-भगवन्तमुपपन्नाः स्मः शिष्यत्वेनेति।

End.

विधसूत्रमाहारमथसारः प्राग्गौरितीरसः
स तु व्यानेन विक्षिप्तः सर्व्वान् धातून् प्रतर्पयेत्।
कफपित्तं मलं खेषु स्वेदः स्यान्नखलोमतः।
नेत्रविट्‌त्वक्षुषः स्वे हधातूनां स्वे हती मलः॥
दिवाविबुद्धे हृदये जाग्रतः प्रागुरीकृतः।
अन्नवत्‌क्लिन्नधातुत्वादजीर्णेऽपि हितं निशि॥
हृदि संमिलिते रात्रौ प्रसुप्तस्य विशेषतः।
क्लिन्नविस्त्रिष्टधातुत्वादजीर्णेन हितं दिवा॥
इमं विधिं योऽनुमतं महामुने-
र्नृपर्षिमुख्यस्य पठेत् प्रयत्नतः।
स भूमिपालाय विधातुमौषधं
महात्मनामार्हति सूरिसत्तमः॥ छ॥

Colophon. इति सौश्रुते सूत्रस्थाने निबन्धसंग्रहे सुश्रुतार्थविरचिते षट्‌चत्वारिंशोध्यायः।

विवरणम् – पुस्तकेऽस्मिन् सुश्रुताचार्य्यविरचितायाः सुश्रुतसंहितायाः सूत्रस्थानं सटीकं सम्पूर्णं वर्त्तते।

No. 94. सुश्रुतसूत्रस्थानम्। Suśrutasūtrasthānam. Substance, Srīrāmpurī yellow paper, 15 × 12 inches, (bound in book form). Folia, 140. Lines, 10–19 in a page. Character Bengali. Date, Śaka 1733. Appearance, not fresh. Verse and prose. Not correct. Complete.

This codex contains only the text of the Sūtrasthāna of the Suśrutasaṁhitā.

पुस्तकेऽस्मिन् सुश्रुतसंहितायाः सूत्रस्थानं सम्पूर्णं वर्त्तते।

No. 95. सुश्रुतसूत्रस्थानम्। Suśrutasūtrasthānam. Substance country-made white paper, 18 × 6 inches. Folia, 204 (of which fol. 1–4

are wanting). Lines, 2–6 in a page. Character, Nāgara. Date, Appearance, nearly old and torn in parts. Verse and prose. Not correct. Complete (except the first four folia).

This codex contains the Sūtrasthāna of the Suśrutasaṁhitā.

पुस्तकेऽस्मिन् सौश्रुतं सूत्रस्थानं वर्त्तते ।

No. 96. सुश्रुतनिदानस्थानम् । Suśrutanidānasthānam. Substance, foolscap paper, 17 × 5 inches. Folia, 48. Lines, 5–6 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1830 ; Śaka 1748 ; Bengali Era 1233 ; A. D. 1826. Appearance, old. Verse. Not correct. Complete.

This codex contains the Nidānasthāna part of the Suśruta-saṁhitā.

Beginning. ओँनमो गणेशाय । अथातो वातव्याधिनिदानं व्याख्यास्याम: ।

धन्वन्तरिं धर्म्मभृतां वरिष्ठममृतोद्भवम् ।
चरणावुपसंगृह्य सुश्रुत: परिपृच्छति ॥
वायो: प्रकृतिभूतस्य व्यापन्नस्य च कोपने: ॥
स्थानं कर्म्म च रोगांश्च वद मे वदतांवर ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्राब्रवीद्भिषजां वर: ।
स्वयम्भूरेष भगवान्वायुरित्यभिशब्दित: ॥
स्वगुणैर्नित्यभावाच्च सर्व्वगत्वात्तथैव च ॥
सर्व्वेषामेव सर्व्वात्मा सर्व्वलोकनमस्कृत: ॥
स्थित्युत्पत्तिविनाशेषु भूतानामेष कारणं ।
अव्यक्तो व्यक्तकर्म्मा च रूक्ष: शीतो लघु: खर: ॥
तिर्य्यग्गो-द्विगुणश्चैव रजोबहुल एव च ।
अचिन्त्यवीर्य्योदोषाणां नेता रोगसमूहराट् ॥
आशुकारी स मुहुश्चारी यश्च व्यानो गुदालय: ।
देहे विचरतस्तस्य लक्षणानि निबोध मे ।
दोषधात्वग्निसमतां सम्प्राप्तिं विषयेषु च ॥
क्रियाणामानुलोम्यञ्च करोत्यकुपितोऽनिल: ।

यथाग्निः पञ्चधाभिन्नोनामस्थानात्मकर्म्मभिः।
भिन्नोनिलस्तथाह्येको नामस्थानक्रियामयैः॥
प्राणोदानौ समानश्च व्यानश्चापान एव च।
स्थानस्थामारुता + च (?) यापयन्ति शरीरिणाम्॥

End.

यीतिप्रताम्यन् श्वसिति प्रसक्तं
भिन्नस्वरः शुष्कविसुक्तकण्ठः॥
कफोपदिग्धे ष्वनिलायनेषु
ज्ञेयः स रोगः श्वसनात् स्वरघ्नः॥
प्रतानवान् यः श्वयथुः सुकष्टो
गलोपरोधं कुरुते क्रमेण।
स सर्व्वतोन्तःक्वथितोवलम्बी
प्राणप्रणुत् सर्व्वकृतोविकारः॥
सदाहतोदं श्वयथुं सरक्त-
मन्तर्गले पूतिविशीर्णमांसम्।
पित्तेन विद्याद्वदने विदारी
पार्श्वे विशेत् स तु येन शेते॥
सर्व्व रसास्तु वातपित्तकफशोणितनिमित्ताः
स्फोटैः स तोदैर्वदनं समन्ताद्
यस्याचितं सर्व्वसरः स वातात्॥
वक्त्रैः सदाहैस्तनुभिः स पीतै
र्यस्याचितं वापि स पित्तकोपात्॥
कण्डुयुतैरल्परुजैः सवर्णै
र्यस्याचितं चापि स वैः कफेन॥
रक्तेन पित्तोदित एक एव
कैश्चित् प्रदिष्टो मुखपाकसंज्ञः॥

Colophon. इति सौश्रुते आयुर्वेदशास्त्रे निदानस्थाने षोडशोऽध्यायः समाप्तः। सम्वत् ११८२ शकाब्दाः १७४८॥ सन् १२३३ साल॥ इंराजी सन १८२६ साल। ६ आश्विन २१ सेतम्बर॥ बृहस्पतिवारः। कृष्णापञ्चमी तिथिः।॥०॥
०॥०॥०॥०॥०॥७॥०॥०॥०॥

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् सुश्रुतसंहिताया निदानभागो विद्यते।

No. 97. सुश्रुतशरीरस्थानम् । Suśrutaśarīrasthānam. Substance, country-made yellow paper, 16 × 5 inches. Folia, 21. Lines, 10 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, old. Prose and verse. Generally correct. Incomplete.

This codex contains the Śarīrasthāna part of Suśrutasaṁhitā.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः । अथातः सर्व्वभूतचिन्तं शारीरं व्याख्यास्यामः । सर्व्वभूतानां कारणमकारणं सत्त्वरजस्तमोलक्षणमष्टरूपमखिलस्य जगतः सम्भवहेतुरव्यक्तं नाम तदेकं बहूनां क्षेत्रज्ञानामधिष्ठानं समुद्र इवौदकानां भावानां तस्मादव्यक्तान्महानुत्पद्यते । तल्लिङ्गमेव तल्लिङ्गाच्च महतस्तल्लक्षणात् स्वाहङ्कार उत्पद्यते । त्रिविधो वैकारिकस्तैजसो भूतादिरिति । तत्र वैकारिकादहङ्कारात्तैजससहायात्तल्लक्षणान्येवैकादशेन्द्रियाण्युत्पद्यन्ते । श्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणवागुपस्थपादपायुमनांसीति । तत्र पूर्व्वाणि पञ्चबुद्धीन्द्रियाणि इतराणि पञ्च कर्म्मेन्द्रियाणि । उभयात्मकं मनः । भूतादेरपि तैजससहायात्तल्लक्षणान्येव पञ्चतन्मात्राण्युत्पद्यन्ते । शब्दतन्मात्रं स्पर्शतन्मात्रं रसतन्मात्रं गन्धतन्मात्रमिति । तेषां विशेषाः । शब्दस्पर्शरूपरसगन्धास्तेभ्यो भूतानि व्योमानिलानलजलोर्व्व्यः । एवमेषा विंशतिर्व्याख्याता । तत्र बुद्धीन्द्रियाणां शब्दादयो विषयाः कर्म्मेन्द्रियाणां यथासंख्यं वचनादानानन्दविसर्गविहरणानि । अव्यक्तं महानहङ्कारः पञ्चतन्मात्राणि चेत्यष्टौ प्रकृतयः षोडश विकाराः । स्वः स्वश्चैषां विषयोऽधिभूतं स्वयमध्यात्ममधिदैवतञ्च ।

End. नास्ति ।

Colophon. इति सौश्रुते आयुर्व्वेदशास्त्रे शारीरस्थाने धमनीव्याकरणे नवमोऽध्यायः ।

No. 98. सुश्रुतशरीरस्थानम् । Suśrutaśarīrasthānam. Substance, country-made white paper, 18 × 6 inches. Folia, 35. Lines, 6 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, not old. Verse and prose. Not correct. Incomplete.

This codex contains only a little portion of Śarīrasthāna of the Suśrutasaṁhitā.

पुस्तकेऽस्मिन् सौश्रुतसंहितायाः शारीरस्थानमसंपूर्णं वर्त्तते ।

No. 99. **सुश्रुतोत्तरतन्त्रम्** । Suśrutottaratantram. Substance, foolscap paper, 18 × 6 inches. Folia, 103. Lines, 5–8 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, old. Verse and prose. Not correct. Complete.

This codex contains the Uttaratantra portion of the Suśruta-saṁhitā. Complete.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ॥ अथात औपद्रविकमध्यायं व्याख्यास्यामः ॥

षड्विंशत्यधिकं प्रोक्तमध्यायानां शते मया ।
वक्ष्यामि बहुधा सम्यगुत्तरेऽर्थानिमानिति ॥
इदानीं तत् प्रवक्ष्यामि तन्त्रमुत्तरमुत्तमम् ।
निखिलेनोपदिश्यन्ते यत्र रोगाः पृथग्विधाः ॥
शालाक्यतन्त्रेऽभिहिता विदेहाधिपकीर्त्तिताः ।
ये च विस्तरतो दृष्टाः कुमाराबाधहेतवः ॥
षट्सु कायचिकित्सासु ये चोक्ताः परमर्षिभिः ।
उपसर्गादयो रोगा ये चाप्यङ्गभवाः स्मृताः ॥
त्रिषष्टीरससंसर्गाः स्वस्थवृत्तं तथैव च ।
युक्तार्था युक्तयश्चैव दोषभेदास्तथैव च ॥

End. भिषक्कर्त्तायुः करणं तथा दोषान्तु कारणं ।
कार्य्यमारोग्यमेवैकमनारोग्यमथापि वा ॥
तस्मात् साधु विदित्वैवं रसदोषविकल्पनाम् ।
भिषजा भेषजं कार्य्यं प्राणान् हन्त्यन्यथाकृतम् ।
अध्यायानां तु षट्षष्ट्या ग्रथितार्थपदक्रमम् ।
एवमेतदशेषेण तन्त्रमुत्तरमृद्धिमत् ॥
स्पष्टगूढार्थविज्ञानमगाधं मन्दचेतसां ।
यथाक्रमं यथातत्त्वं यथाप्रश्नं यथाविधि ।
यथाप्रतिज्ञं च मया भवतां परिकीर्त्तितम् ॥
सहोत्तरन्त्वेतदधीत्य तन्त्रं
शास्त्रं विधानेन यथोदितेन ।
न हीयतेऽर्थान्मनसोऽभ्युपेता-
देतद्वचो ब्राह्ममतीव सत्यम् ॥

Colophon. इति सौश्रुतमुत्तरतन्त्रं समाप्तम् ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् सुश्रुतसंहितायाः उत्तरतन्त्रं सम्पूर्णं विद्यते ।

N. B. Under this No. we find also a different work on the Hindu Medical Science by the name of Sārakaumudī of the following description.

सारकौमुदी । Sārakaumudī. Substance, country-made yellow and white paper, 18 × 6 inches. Folia, 90. Lines, 8 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, old. Verse. Generally correct. Incomplete.

A treatise on pathology and therapeutics, entitled Sārakaumudī. Noticed in Dr. R. Mitra's notices of Sanskrit MSS. No. 2535.

Beginning. ओं नमः शिवाय ।

प्रणम्य परमानन्दबिन्दुरूपं गुरोः पदम् ।
मन्दधीसाधुबोधाय साध्यते सारकौमुदी ॥
धर्म्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं मूलमुत्तमम् ।
रोगास्तस्यापहर्त्तारः श्रेयसो जीवितस्य च ॥
क्वचिदर्थः क्वचिद्धर्म्मः क्वचिन्मैत्रं क्वचिद्यशः ।
कर्म्माभ्यासः क्वचिच्चेति चिकित्सा नास्ति निष्फला ॥
व्याधेस्तत्त्वपरिज्ञानं वेदनायाश्च निग्रहः ।
एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं न वैद्यः प्रभुरायुषः ॥
यावत्कण्ठगताः प्राणा यावन्नास्ति निरिन्द्रियम् ।
तावच्चिकित्सा कर्त्तव्या कालस्य कुटिला गतिः ॥
चिकित्सितशरीरस्तु यो न प्रीणाति दुर्म्मतिः ।
स यत् करोति सुकृतं तत् फलं भिषगश्नुते ॥
रोगमादौ परीक्षेत ततोऽनन्तरमौषधम् ।
ततः कर्म्म भिषक् पश्चात् ज्ञानपूर्व्वं समाचरेत् ॥
दर्शनस्पर्शनप्रश्नैः परीक्षा तु त्रिधा मता ।
दर्शनं मूत्रजिह्वाद्यैः स्पर्शनं नाडिकादिभिः* ।

---

* In the codex under notice, one half or a full śloka seems to have been omitted here by the copyist for after mentioning the Sparśana (स्पर्शन) the author most probably mentioned Praśna, but in the codex nothing is mentioned about that, on the other hand the following śloka is to be found—

"निदानं पूर्व्वरूपाणि रूपाण्युपशयस्तथा ।
सम्प्राप्तिश्चेति विज्ञानं रोगाणां पञ्चधा स्मृता ॥

End. नास्ति ।

Colophon. इति सारकौमुद्यां पञ्चमाधिकारः ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् सारकौमुदीनामकः कश्चिद्वैद्यनिबन्धोऽसम्पूर्णो वर्त्तते ।

No. 100. **सुश्रुतचिकित्सितस्थानम्** । Suśrutacikitsitasthānam. Substance, country-made white paper, 18 × 6 inches. Folia, 208. Lines, 6 in a page. Character, Nāgara. Date, Saṁvat 1883 ; Bengali Era 1233 ; Śaka 1748. Appearance, not old. Verse and prose. Not correct. Complete.

This codex contains the Cikitsitasthāna of the Suśrutasaṁhitā complete.

पुस्तकेऽस्मिन् सौश्रुतं चिकित्सितस्थानं सम्पूर्णं वर्त्तते ।

N. B. Under this number we find also a small portion only of the Uttarasthāna of the same work with following description :—

Substance, country-made white paper, 18 × 6 inches. Folia, 30. Lines, 6 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, not old. Verse and prose. Not correct. Incomplete.

No. 101. **सुश्रुतटीका (भानुमती)** । Suśrutaṭīkā (Bhānumatī). Substance, Śrīrāmpurī yellow paper, 14 × 10 inches, (bound in book form). Folia, 70. Lines, 20–22 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, old. Prose. Not correct. Incomplete.

A commentary on the Suśrutasaṁhitā, entitled Bhānumatī, by Cakrapāṇi. Noticed in India Office Catalogue No. 908, page 928.

Beginning. श्रीँनमो गणेशाय। नमो धन्वन्तरये नमः सुश्रुताय ॥

गुणत्रयविभेदेन मूर्त्तित्रयमुपेयुषे

त्रयीभुवे विनेत्राय त्रिलोकीपतये नमः ॥

सरस्वत्यै नमो यस्याः प्रसादात् पुण्यकर्म्मभिः।

महेशं गणसंक्रान्तं (१) जगदध्यक्षमीक्ष्यते ॥

ब्रह्मदक्षाश्विदेवेशधन्वन्तरिमुखान् गुरून्।

जगच्छक्तिं गणाधीशं चक्रपाणिर्नमस्यति ॥

असदौषतमश्छन्नसौश्रुताम्भोजबोधिका।

वासवश्रीरिवारब्धा टीका भानुमती मया ॥

इह धर्म्मार्थकाममोक्षपरिपन्थिरोगोपशमाय ब्रह्मप्रभृतिभिः कृतायुर्वेदतन्त्रेष्वतिविस्तरत्वेन संप्रति वर्त्तमानाल्पदुर्मेधसां पुरुषाणां न सम्यगर्थाधिगमः। तदनधिगमत्वे तद्विहितार्थानामननुष्ठानात् तस्यैवोपप्लवो रुजामिति मन्वानः परमकारुणिको विश्वामित्रसुतः सुश्रुतोऽल्पमेधसामपि सुखोपलम्भार्थं ग्रन्थप्रधानमायुर्वेदतन्त्रं प्रणेतुमारब्धवान्। तस्मिंश्च सूत्रनिदानशारीरचिकित्सितकल्पस्थानभेदात् पञ्चस्थानात्मके अर्थवलागतोत्तरतन्त्रसंहतेऽभिधातव्ये संक्षेपेण निखिलतन्त्रप्रधानाभिधायकतया सूत्रस्थानं वक्तव्यम्। उक्तं हि सूत्रणात् सूचनाच्चैव रसनाच्चार्थसन्ततेरित्यादि सूत्रस्थानेऽपि तन्त्रं तत् पुरुषस्यायुरौषधक्रियाकालरूपचतुर्व्वर्गाभिधायकतया वेदोत्पत्त्यध्याये वक्तव्ये आयुर्व्वेदप्रत्यक्षप्रामाण्योपपादकं आयुर्व्वेदोत्पत्तिप्रकरणमभिधत्ते।

End. नास्ति।

Colophon. इति भानुमत्यां व्रणलेपनविधिः।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् सुश्रुतसंहितायाश्चक्रपाणिकृता भानुमतीटीकाऽसम्पूर्णा वर्त्तते।

No. 102. सुश्रुतटीका (निबन्धसंग्रहः)। Suśrutaṭīkā (Nibandhasaṁgrahaḥ). Substance, country-made white paper, 14 × 10 inches, (bound in book form). Folia, 88. Lines, 25-26 in a page. Character, Nāgara. Date, ? Appearance, old, slightly worm-eaten in most parts. Prose. Not correct. Incomplete.

---

(1) The codex noticed in the India Office Catalogue recites "ब्रदारोपण संक्रान्तं" instead of महेशं गणसंक्रान्तं।

This codex contains the Cikitsāsthāna part only of the commentary of Suśruta, entitled Nibandhasaṁgraha by Dalhan, incomplete. The author's name has been variously spelt Ullana, Ullhṇa, Dallaṇa, Dahlaṇa. Cf. Weber, Berlin Catalogue p. 177, Oxford Catalogue p. 303, and Bik. Cat. p. 651.

पुस्तकेऽस्मिन्—डह्लनकृतनिबन्धसंग्रहाभिधायाः सुश्रुतटीकायाः चिकित्सितस्थानमात्रमसम्पूर्णमस्ति ।

———

No. 103. सुश्रुतटीका (निबन्धसंग्रहः) । Suśrutaṭīkā (Nivandhasaṁgrahaḥ). Substance, country-made white paper, 18 × 5 inches. Folia, 304. Lines, 6–9 in a page. Character, Bengali. Date, Śaka 1753. Appearance, old and torn in parts. Prose. Not correct. Complete (as regards the last part).

This codex contains the last part only of the Nivandhasaṁgraha, a commentary on the Suśrutasaṁhitā, by Dalhaṇa. Noticed in the preceding No.

Beginning. ओं ॥ कल्पस्थानानन्तरमुत्तरतन्त्रमारभ्यते + + + स्थाने विषजस्यागन्तुविषमनुपद्रवकारि । भिजव्रणस्यापि रिपुभिरवचारितविषस्य विषमुपद्रवभूतमिति तच्चिकित्सामभि + + + अत उपद्रवचिकित्साधिकारसामान्यात् सर्व्वोपद्रवचिकित्सार्थमुत्तरतन्त्रारम्भः अथवा सविंशमध्यायशतं परिसमाप्य परिशिष्टत्वादुत्तरतन्त्रं प्रतिपाद्यं भवति ।

End.

मेदोजस्थूलतामेवमस्थ्नां स्तब्धत्वमस्थिगः ।
मज्जगः शुक्लनेत्रत्वं शुक्रस्थः शुक्रसञ्चयम् ॥
विबन्धं गौरवं चाति शिरस्थं स्तब्धगात्रताम् ।
स्नायुगः सन्धिशूलत्वं कोष्ठगो जठरोन्नतिम् ॥
अरोचकविपाकौ च तांस्तांश्च कफजान् गदान् ॥
विण्मूत्रयोः साश्रययोस्तत्र तत्रोपदिश्यते ॥
उपतापोपघातौ च स्वाश्रयेन्द्रियनिर्म्मलैरिति ।

तथाहि राजमृगाङ्काभिधानेन बहवो रोगाः । अन्यैस्तु मुनिभिरग्निवेशभद्रकातुकर्णपाराशर-हारीत-क्षारपाणिनिमिकाङ्कायनगार्ग्यगालव-प्रभृतिभिर्बहवो रोगाः प्रदर्शिताः । तस्मात् प्रसङ्गं संयम्य परित्यज्य प्रकृतमेवाचरणीयम् ।

Colophon. इत्युत्तरे निबन्धसंग्रहे तन्त्रभूषणाध्याये दीपनेदाध्यायश्चतुर्थः ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥

निबन्धान् बहुशो वीक्ष्य वैद्योऽसौ भरतात्मजः ।

उत्तरस्थानमकरोत् सुस्पष्टं डह्लणो भिषक् ॥ ० ॥

इति श्रीडह्लणविरचिते निबन्धसंग्रहे समस्तनिबन्धार्थज्ञापके श्रीसुश्रुतसुत्तरस्थानं समाप्तम् ॥ शुभमस्तु शकाब्दाः १७५२ ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ श्रीगङ्गानारायणमल्लिकेन लिपिरियम् ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् निबन्धसंग्रहस्य सुश्रुतटीकानिबन्धस्योत्तरस्थानं संपूर्णं वर्त्तते ।

No. 104. हारीतसंहिता । Hārītasaṁhitā. Substance, foolscap paper, 18 × 6 inches. Folia, 145. Lines, 5–8 in a page. Character Nāgara. Date, ? Appearance, old, with watery spots throughout. Verse. Not correct. Complete.

An original Hindu Medical work, in the form of an interlocution between Ātreya and Hārīta. The work should be more properly called Ātreyasaṁhitā for it is Ātreya who answers the questions put by Hārīta. The work has been edited by Kavirāja Vinodalāl Sen, Calcutta. For an analysis of the work. See Dietz. Anal. Med. p. 159.

Beginning. श्रीगणेशाय नमः ।

नत्वा शिवं परमतत्त्वकलाधिरूढं

ज्ञानाद्यतैकचतुरं परमात्मरूपम् ।

रागादिरोगशमनं दमनं स्मरस्य

अज्ञत्वपापविपधरं त्रिगुणात्मरूपम् ॥ १ ॥

हिमवदुत्तरे कूले सिद्धर्षिगणसेविते ।

शान्ते मृगगणाकीर्णे नानापादपशोभिते ॥ २ ॥

तपस्थं तपसा युक्तं तरुणादित्यतेजसम् ।

शुद्धस्फटिकसङ्काशं भूतिभूषितविग्रहम् ॥ ३ ॥

जटाजूटाटवीमूले अंशितं शुभकुण्डलम् ।

आत्रेयं बहुशिष्यैस्तु राजितं तपसान्वितम् ॥ ४ ॥

पप्रच्छ शिष्यो हारीतः सर्व्वज्ञानमिदं महत् ॥ ५ ॥

हारीत उवाच ।

भगवन् सुगुणाधार आयुर्व्वेदविदाम्वर ।

विनयादविनीतोऽहं पृच्छामि मुनिपुङ्गव ॥ ६ ॥

कथं रोगसमुत्पत्तिः उत्पन्नो ज्ञायते कथम् ।
उपचारप्रचारस्य कथं वा सिद्धिमृच्छति ।
एतत्सम्यक्परिज्ञानं कथयस्व महामुने ॥ ७ ॥
एवं पृष्टो महाचार्य्यो हारीतेन महात्मना ।
प्रत्युवाच ऋषिः पुत्रं प्रहृष्टोत्फुल्ललोचनः ॥ ८ ॥

End.

इति प्रोक्तः शरीरार्थस्तद्व्यासेनोपदिश्यते ।
श्रुत्वा चैनं महातेजा हारीतो मुनिसत्तमः ॥
जगाम स्वर्नदीतीरं स्नानध्यानं प्रकुर्व्वतः ॥
य एतत् पठते शास्त्रं महर्षेर्वदनात् श्रुतम् ।
सर्व्वपापविनिर्मुक्तो नीरुजः सुखमश्नुते ॥
आदौ यद्ब्रह्मणा प्रोक्तमश्विना तदनन्तरम् ।
धन्वन्तरिणा प्रोक्तञ्च अश्विना च महात्मना ॥
एवं वेद समा ज्ञेया नावज्ञाकारकं मतम् ।
अन्येऽपि बहुधा प्रोक्ता नानाशास्त्रविशारदैः ।
मनीषाञ्च मतं शास्त्रं तस्मात् सर्व्वं समा विदुः ॥
चरकः सुश्रुतश्चैव वाग्भटश्च तथापरः ।
मुख्याश्च संहिता वाच्यास्त्रय एव युगे युगे ।
अत्रिः कृतयुगे वैद्यो द्वापरे सुश्रुतो मतः ।
कलौ वाग्भटनामा च गरिमात्र प्रदृश्यते ।
वैष्णवी चाश्विनी गार्गी तथ मध्याङ्गिका परा ।
मार्कण्डेया च कथिता योगराजेन धीमता ॥
संहिता ऋषिभिः प्रोक्ता अन्यैर्नानाविधैर्बुधैः ।
अग्निवेशस्य भेडस्य जातूकर्णपरात्परः ॥
हारीतः क्षारपाणिश्च षट्चक्रमुनिभाषितः ।
यथा सिंहो मृगाणाञ्च यथानन्तो भुजङ्गमे ।
देवानाञ्च यथा शम्भुस्तथायं योऽस्ति वैद्यके ॥
तस्माद् यत्नेन सद्वैद्यैः सोदरार्द्रसुमानसैः ।
पर्व्वणीयोऽनुमन्तव्यो दास्यति सुखसम्पदा ॥ ९ ॥

Colophon. इति आत्रेयभाषिते हारीतोत्तरे शारीराध्यायः । शुभमस्तु ॥ शुभमस्तु ॥ शुभमस्तु ॥

विवरणम्— पुस्तकेऽस्मिन् हारीतसंहिताभिधः सुप्रसिद्धो वैद्यकनिबन्धो वर्त्तते ।

No. 105. **सूत्रस्थानम् (चरकसंहितायाः)** । Sūtrasthānam (Carakasaṁhitāyāḥ.) Substance, Śrīrāmpurī yellow paper, 15 × 10 inches, (bound in book form). Folia, 75. Lines, 8–19 in a page. Character, Bengali. Date, ? Appearance, old. Prose and verse. Not correct. Incomplete.

The famous synopsis of the Hindu Medical Science, entitled Carakasaṁhitā, derived from divine revelation having been propounded ultimately by Ātreya Punarvasu then collected by one of his pupils, Agnivesa into a tantra, and subsequently remodelled by Caraka.

The work consists of eight sthānas, viz, the Sūtra, Nidāna, Vimāna, Sārīra, Indriya, Cikitsita, Kalpa, and Siddhisthāna. Noticed in the India Office Catalogue No. 2637, p. 928 and has been edited by Pandita Jīvānanda Vidyāsāgara of Calcutta.

The codex under notice contains only up to the 18th chapter out of 30 chapters of the Sūtrasthāna.

Beginning. श्रीश्रीरामः ॥ अथातो दीर्घञ्जीवितीयमध्यायं व्याख्यास्यामः ॥ इति ह स्माह भगवानात्रेयः ।

दीर्घञ्जीवितमन्विच्छन् भरद्वाज उपागमत् ।
इन्द्रमुग्रतपा बुद्ध्वा शरण्यममरेश्वरम् ॥
ब्रह्मणा हि यथा प्रोक्तमायुर्वेदं प्रजापतिः ।
जग्राह निखिलेनादावश्विनौ तु पुनस्ततः ।
अश्विभ्यां भगवान् शक्रः प्रतिपेदे च केवलम् ।
ऋषिप्रोक्तो भरद्वाजस्तस्माच्छक्रमुपागमत् ॥
विघ्नभूता यदा रोगाः प्रादुर्भूता शरीरिणां ।
तपोपवासाध्ययनब्रह्मचर्य्यव्रतायुषाम् ॥
तदा भूतेष्वनुक्रोशं पुरस्कृत्य महर्षयः ।
समेताः पुण्यकर्म्माणः पार्श्वे हिमवतः शुभे ॥

End. नास्ति ।

Colophon. नास्ति ।

विवरणम्—पुस्तकेऽस्मिन् चरकसंहितायाः सूत्रस्थानमसम्पूर्णं विद्यते ।

INDEX

TO

VAIDYAKA MANUSCRIPTS.

The figures against the names of the Manuscripts in this index are their serial numbers in the Catalogue.

A

Ajīrṇamañjarī, 1.
Aṣṭāṅgahṛidayam, 3.
——- saṁhitā, Nidānasthānam, 6.
——— Sūtrasthānam, 5.
——— ṭīkā (sarvvāṅgasundarākhyā), 4.
Atrisaṁhitā, 2.
Ayurvedaparibhāṣā, 7.
——— prakāśa, (Pākāvalī), 8.
——— Rasāyanam, 9, 73.

B

Bhānumatī (Suśrutaṭīkā), 101.
Bhāvaprakāśaḥ, 45
——— ——— (Pūrvvakhaṇḍaḥ), 46.

C

Cakradatta (cikitsāsaṁgraha), 15.
Candrārkatārakam, 14.
Caraka Cikitsitasthānam, 17.
——— nidānasthānam, 19, 20, 22.
——— vimānādhyāya, 21.
——— saṁhitā, 18.
——— sūtrasthānam, 105.
Cikitsāratnāvalī, 25.
——- sārasaṁgraha, 24.

D

Dhanvantari-nighaṇṭu, 35.
Dravyadīpikā, 34.
Dravyaguṇa (Rājavallabha), 67, 68.
——— bhāṣā, 31.
——— saṁgrahaḥ, 16.
——— śataślokī, 33.
Dravyaprakāśa, 32.

G

Gajāyurveda, 13.
Gūḍhārthadīpikā, (Vaidyakajīvana-ṭīkā), 92.

H

Hārītasaṁhitā, 104.

J

Jvaraparājaya, 26.

K

Kālajñānam, 10, 11.

M

Madanavinodanaḥ, 47, 48.

N

Nāḍīvijñānam, 36.
Nibandhasaṁgrahaḥ, 41.
——— ——— (cikitsāsthāna), 42.
——— ——— (suśrutaṭīkā), 102, 103.
Nidānam, 37, 38, 39, 40.

P

Pānavidhi, 30.
Pātaḍā, 44.
Pathyāpathyavivodha, 43.

R

Rājanirghaṇṭaḥ, 69, 70.
Rasādīnām Māraṇa-jāraṇādipaddhatiḥ, 62
Rasakaumudī, 52.
Rasamañjarī, 56.
——— (Vaidyanāthī), 82, 83, 84.
Rasaratnākaraḥ 61.
——— (Saṭīkaḥ) 57, 58.
Rasasāgaraḥ, 60.
Rasasaṁgrahaḥ, 53.
Rasasaṇketakalikā, 59.
Rasa Vaidyakam, 55.
Rasendracintāmaṇiḥ, 64, 65, 66.
Rasendrakalpadrumaḥ, 63.
Rasenducūḍāmaṇiḥ, 54.
Ratnamālā, 51.

S

Ṣaṇḍasphuṭakam, 91.
Śarīrasthānam, (Vābhaṭīya), 87.
Sārakaumudī, 99.
Sārṅgadharasaṁhitā, 88, 89, 90.
Siddhayōgaḥ, (Kusumāvalīsahitaḥ), 12.
Suśrutacikitsitasthānam, 100.
——— nidānasthānam, 96.
Suśrutaśarīrasthānam, 97, 98.
——— sūtrasthānam, 94, 95.
——— ——— (Nibandhasaṁgrahasahitam), 93.
——— uttarasthānam, 90.

T

Todarānandāyurvveda-saukhyam, 27, 28, 29.

V

Vābhaṭaśarīrasthānam, 72.
Vābhaṭasyottarasthānam, 71.
Vaidyakabhāṣā, 78, 79
——— jīvanam, 74, 75, 76
——— paribhāṣā, 77.
——— ratnāvalī, 81.
——— saṁgrahaḥ, 85.
Vyākhyā-Madhukoṣaḥ, 86.

Y

Yogacandrikā, 50.
Yogāñjanam, 23.
Yogaratnākaraḥ, 49.

BIBL.
LONDIN.
UNIV.